

1. Giriş: Küreselleşme Süreci ve Kapitalizm

Küreselleşme olgusu, uzun bir süredir konuşuluyor olmasına rağmen, kavramsal olarak ilk defa 1964'te M. McLuhan'ın *Understanding Media (Medyayı Anlamak)* adlı kitabında bahsedilmiştir. McLuhan bu kitabında, imkanları ve kapasitesi son derece geniş olan medyanın ve onun arkasındaki bilgi birikiminin ve teknolojinin, dünyayı küçülttüğünü ve onu "küresel köy" haline getirdiğini anlatmıştır (Aydın, 2002:11). Küreselleşme kavramı, 1980'li yıllardan sonra medyanın katkısıyla daha sık ve sürekli kullanılmaya başlamıştır. Bu arada, hızla artan ve ucuzlayan ulaşım sistemi, ülkeler arasında yer değişimi ve taşıma faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Özellikle, 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılmasıyla beraber sembolik olarak dünya üzerinde geçişleri engelleyen tüm duvarların ortadan kaldırılması sağlanmış, akademik, politik, kültürel ve ekonomik bütün alanlarda, hem dünyanın küçülmesi hem de küresel dünya imajının güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

Küreselleşme, bütün bir dünyayı kapsamı içerisine alma iddiasına sahip olması sebebiyle çok sayıda boyuta ve bu boyutların yoğun bir etkileşimine sahiptir. Daha çok ekonomik açıdan ele alınan OECD'nin tanımına göre küreselleşme, "farklı ülkelerin üretim ve pazarlarının her gün artan bir hız ve derinlikle birbirine daha bağımlı hale gelmesini ifade eden süreçtir" (Aydın, 2002:14). Özellikle teknolojideki gelişme ile bir taraftan küreselleşmenin hızı artarken, diğer taraftan da boyutlarının karşılıklı etkileşimleri sayesinde çoğunlukla nicel değişimlere uğramıştır. Nicelik olarak küreselleşme, ticaret, sermaye akımları, yatırımlar ve insanların ülkeler arasındaki dolaşımında yaşanan artışla ifade edilmektedir. Ayrıca küreselleşme, ülkelerin politik, diplomatik, ekonomik ve sosyal süreçlerini kapsamakta ve her bakımdan da "sınırlara tabi olmayan dünya ekonomisini" ortaya çıkarmaktadır (Toprak, 2001:8-9).

Mittelman'a göre küreselleşme, dikkatleri soğuk savaş döneminin sonundaki köklü değişikliklere çektiği için uluslararası politik ekonomiyi anlamakta oldukça önemli bir husustur. Küreselleşme, üretimin yeniden organize edilmesi, sınır ötesi endüstrilere yönelme, finans piyasalarındaki yayılma, aynı tüketim mallarının uzak ülkelere yayılması, güneyden ve doğudan batıya olduğu kadar, güneyin kendi içerisinde de nüfus hareketleri, yerleşik nüfus ile göçebe nüfus arasında meydana gelen çatışmalar ve demokrasi için ortaya çıkan "evrensel bir kabul" olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda küreselleşme, ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik açıdan çeşitli ulus ötesi gelişmeler ile yerel yapıların bir koalisyonudur (Mittelman, 1997:2-3). Cox ise küreselleşmenin bir ideoloji olduğunu ifade etmektedir. Cox'a göre Dünya ekonomisi, uluslar arası ekonominin bölgesel parçalanmışlık ve çatışma avantajlarından beslenmektedir. Bu durum sermayeye, coğrafik olarak üretim sürecinin yayılması, emek maliyetlerindeki farklılıkların hesaplanması, çevresel düzenlemeler, mali teşvikler, politik istikrar ve benzeri açılardan en elverişli yeri seçme imkânını tanımaktadır. Küreselleşmenin ana aktörleri olan şirketler ve bankalar artık kendilerini ekonomik gelişmenin esas unsurları olarak ifade etmekte ve küreselleşme, güçlü piyasa eğilimlerinin mantıkî ve kaçınılmaz bir sonu olarak sunulmaktadır. Ekonomik güçlerin hakimiyetinin, hem gerekli hem de faydalı olduğu düşünülerek hem devletler hem de devletler arası sistem, piyasa mantığının çalışmasını sağlamak için hizmet görmektedir (Cox, 1997:23). Öyle ki, küreselleşme süreci içerisinde devletler, hangi ülkede olursa olsun, emek gücü, toplumsal faaliyetler, o toplumun alt ve üst kurumları ve hatta tek tek bireyler, dünyadaki ekonomik küreselleşmeye katkıda bulunmak üzere kaçınılmaz (!) bir şekilde küresel şirketlere ve bankalara, piyasa mantığı içerisinde hizmet etmelidirler. Bu durum, küreselleşme kavramının isim babalarından biri

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

olan R. Robertson'ın tanımında daha netleştirilmektedir. Robertson'a göre küreselleşme, "farklı yaşam biçimlerinin karşılaştırmalı etkileşimlerini içermektedir" ve "uygarlıkların kültürlerinin, ulus toplumların, ulus içi ve uluslararası hareketler ile uluslararası örgütlenmelerin, alt toplumlar ile etnik grupların, toplum içi grupların, bireylerin ve benzerlerinin giderek daha fazla dışarıya açıldığı ama aynı zamanda farklı bir biçimde güçlendirildikleri toplumsal-kültürel bir sistem olmaktadır" (Robertson, 1999:21,51,103).

Bütün bu tanımlarla belirginleşen küreselleşme kavramı, dünyanın en zengin sermayedarlarının ve yatırımcılarının konuştuğu gelişmiş ülkelerin hamleleriyle zenginliği ve refahı bütün dünyaya yaymak söylemiyle uygulamaya konulmaya başlanmıştır. 2001 yılında, Cenova'da yapılan G8 toplantısı Sonuç Bildirgesinin 2. maddesinde şöyle denilmektedir: "... yoksullukla mücadele etmek ve sürdürülebilir bir kalkınmayı desteklemek için, karşılıklı sorumluluk temelinde, gelişmekte olan ülkelerle işbirliği ve dayanışmayı artırmanın yollarını arayacağız". Aynı bildirgenin 3. maddesinde, işbirliği ve dayanışmanın yolunun küreselleşmeden geçeceği ifade edilmekte ve "küreselleşmeyi, tüm yurttaşlarımız ve özellikle de dünyanın yoksul insanları için geliştirmeye kararlıyız. En yoksul ülkeleri küresel ekonomiye çekmek, o ülkelerin enerjilerini en temel özlemlerine yöneltmenin en emin yoludur" denilmektedir (Yeni Hayat, 2002:235). Ekonomi, teknoloji, üretim, pazar, bilgi, finans ve kültür alanında yaşanan küreselleşme olgusu, özellikle bilgi (enformasyon) teknolojisinin gelişimiyle kendini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Bir taraftan sermaye, uluslar arasında dolaşıp, kendine en verimli yatırım alanları bulurken, diğer taraftan üretim gücünün sınırlar ötesi akışkanlığı hızlandırılmıştır. Artık, az gelişmiş ülkelerin devletleri ve yatırımcıları daha fazla kalkınma adına, uluslararası finans kurumlarının kredi imkânlarına sahip olabilmektedirler. Bir finansal yatırımcı, kendi ofisinden veya evinden başka bir ülkedeki yatırımları takip edip, hisse senedi alabilmekte, bir akademisyen oturduğu yerden literatür çalışmasını yapabilmekte, yüzlerce işletme dünyanın farklı yerlerinden uluslar arası bir marka için üretim yapabilmekte ya da dünyada ne olup bittiği herkes tarafından anında öğrenilebilmektedir. Adeta, dünya işlevsel olarak küçülmüştür, zaten dünyanın yeni adı da "küresel köy"dür. "Küresel köy" içerisinde dünyanın en uzman kişilerine ulaşmanın, en az maliyetle en kârlı yatırımları ve üretimleri gerçekleştirmenin, bireyler, yatırımlar, bilgiler, kararlar arasında sinerji yaratmanın ve hatta çalışan insanları mutlu etmenin ve insanların daha özgür karar vermelerini ve hareket etmelerini sağlamanın mümkün olduğu iddia edilmektedir.

Küreselleşme sürecinin özellikle gelişmiş ülkelerin el birliğiyle dünya geneline yayılma faaliyetlerinin hızlanması, kapitalizmin kendine daha kolay yol bulması ve daha geniş alanlara yayılmasına zemin hazırlamış ve küresel kapitalizm soğuk savaşın yerine geçmiştir. Böylece kapitalizm kavramına küreselleşme kavramıyla, küreselleşme kavramına da serbest piyasa ekonomisi ve demokrasi söylemiyle beraber daha yumuşak ve kabul görür bir anlam yüklenmiştir. Öyle ki; küreselleşme, serbest piyasa ekonomisi ve demokrasinin bir gereği olarak görülmüş ve küreselleşmeye karşı çıkmak serbest piyasaya ve demokrasiye karşı çıkmakla benzer düşünülmüştür (Toprak, 2001:10-11). 8. Beş Yıllık Plan Alt Komisyonu, küreselleşmeyi tanımlarken, "küresel ekonomiyle" beraber serbestleşmenin daha fazla önem kazandığını, siyasi alanda demokrasinin küresel bir değer olarak daha fazla ön plana çıktığını, ekonomik alanda liberal ekonomik düzenin, siyasi alanda ise demokrasiye dayalı siyasal sistemin bütün dünyada kabul gördüğünü yazılı olarak belirtmiştir (Altan, 2002:76).

Üretim, pazar, finans ve teknoloji bağlamından yola çıkan ancak, daha çok kültürel ve siyasal zemindeki etkileriyle yaşanan küreselleşme, içerisinden çıktığı gelişmiş ülkelerin kendi kurumlarını, ideolojilerini, strateji ve politikalarını az gelişmiş ülkelere bir şekilde dayatırken,

aynı zamanda devletlerin yeni rollerini, değişen işgücü yapısını ve yeni şirket yapılarını da beraberinde getirdi. Devasa şirketlerin oluşması, adil kanunların ve güçlü hükümetlerin var olduğu demokrasilerde bir çelişki ve tehlike olarak görülmedi. Büyük şirketler, kanunları ihlal ettiğinde onların aleyhine dava açabilen bir hukuka sahip ve hukukun üstünlüğüne inanan hükümetler var oldukça, bu şirketlerin varlığı tehlike olmaktan çıkıp, bilimsel ve teknolojik gelişmeye kaynaklık etmek suretiyle ülkelerin gelişmesine ve kalkınmasına fırsat tanıyan kurumlar olarak görüldü (Vasquez, 2003:25). Küreselleşmeyle, ulusal hükümete kıyasla küresel şirketlerin gücü o kadar büyük ölçüde arttı ki, bugün dünyanın en büyük 100 ekonomisinden 51'i ulus ötesi şirketlere ait olmaya başladı (Brecher ve diğ., 2002:28). Çoğu Amerikan olan 447 dolar milyarderinin servet stoku, dünya nüfusunun en yoksul yarısının servetinden daha fazla oldu (Toprak, 2001:33).

Aslında Doğrudan Yabancı Yatırımlar bağlamında düşünöldüğünde çok da yeni bir olgu ve süreç olmayan küreselleşme geçmişinin 1850'li yıllara kadar uzandığı görülür (http://www.hasmendi.net/makale_gurak/MPM). Ancak, günümüz dünyasında üretim haricindeki farklı alanlarda yeni baştan yapılanmalarla küreselleşme kendini daha belirgin göstermektedir. Bununla beraber, pek çok ümidin bağlandığı küreselleşme, yoksulluğu azaltmayı beceremediğı gibi istikrarı sağlamayı da becerememiştir. Asya ve Latin Amerika'daki krizler, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini tehdit etmiştir. Bunun en belirgin örneği, 1997 ve 1998'de yaşanan ve tüm dünya ekonomisini etkileyen Asya krizidir (Stiglitz, 2002:28). Arjantin'de yaşanan ekonomik kriz odaklı sosyal patlamalar, küreselleşmenin büyüünü büyük ölçüde bozmuştur. Merkezinde üretim güçlerinin hareket özgürlüğünün yattığı söylenen küreselleşme, bütün bu bakış açılarında çağlar boyu süren pek çok iç içe geçen ve birbirini etkileyen kutuplaşmayı bir süre örtbas etmiştir (Bauman, 1999:9). Ancak, bu defa tek kutuplu dünyadan ve tek kutubun dünya üzerindeki hegemonyasından bahsedilir olmuştur. Ayrıca, küreselleşme süreci kapsamında öngörölen ya da dayatılan uygulamalar, gelişmiş ülkelerin daha fazla nüfuzuna ve etkisine engel teşkil eden yerli ve bölgesel yapıların, kırılmasına yol açmıştır.

2. Küreselleşme Sürecinin Örgütlenme Yapısı: Şebeke Örgütler

Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla beraber, özellikle 1990'lı yıllarda pazarda mikro bölünmeler meydana gelmiş ve "kitlesel bireyselleştirme yöntemiyle (Bardakci, 2001)" pazara gereken cevap verilmeye başlanmıştır. Bilginin ve teknolojinin hızla ilerlemesi ve şiddetli rekabet, piyasalara sunulanlarda da hızlı bir değişim yaratmıştır. Eskiden, yıllara yayılan ürün hayat eğrisi, bugün aylar içerisinde ölçölmekte ve müddetini tamamlamaktadır. Rekabet üstünlüğü, kişisel farklılıklara verilen cevapla sağlanmakta, hızlı yeni ürün geliştirip, rekabete hızlı cevap vermek piyasalarda başarının unsuru sayılmaktadır. Bütün bunların ötesinde, küreselleşmenin hızlanması sonucunda, bilgi ve enformasyon vazgeçilmez bir güç unsuru haline gelmiş, tüketici çeşitliliği, çevresel belirsizlikler ve risk daha çok artmış, uluslar arası pazar sınırları ortadan kalkmıştır. Ürünlerin çok büyük bir kısmı tek bir işletmenin tasarım, üretim ve pazarlama kapasitesini aşmaktadır. Ayrıca, işletmeler küresel teknolojiye ve küresel pazara ulaşmakta zorluk çekmekte ve/veya bu ulaşımı sağlamak için kaynak gereksinimi (özellikle finansal açıdan) duymaktadırlar. Bundan dolayı, günümüz küresel dünyasının firmaları, kendilerine ait becerilerini birleştirerek bir havuzda toplayıp bunun sinerjisini yaratmakta, başka bir ifadeyle örgütler arası şebekeleşme yoluna gitmektedirler (Cravens ve diğ., 1994:20-21). Günümüz şebeke örgütlerin en belirgin özelliği, bir mal veya hizmetin üretiminde uygulanan faaliyetler ve fonksiyonlar için gerekli kaynakların tamamını veya bir kısmını "dış kaynaklardan yararlanma" yöntemi adı altında başka işletmelerden temin etmek ve/veya bazı faaliyet ve fonksiyonlarını başka örgütlere dağıtmaktır.

Aslında, rekabetin şiddetinin bu kadar arttığı günümüz dünyasında, işletmelerin yalnız başlarına ayakta kalmaları ve rekabete karşı direnmeleri adeta imkânsız olmaya başlamıştır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin öncü ve büyük işletmeleri, kendi aralarında bir takım birleşmeler, ortak yatırımlar ve stratejik anlaşmalar yaparak ve/veya şebeke örgütleri oluşturarak, piyasa karşısında daha büyük güç yaratma yoluna gitmişlerdir. Şebeke örgütler, dünyanın sunduğu geniş imkânlardan ve nimetlerden yararlanmanın en önemli yollarından biridir. İşletmelerin, kendi imkanlarıyla ulaşamadıkları kaynakların, ülkeler ve bölgeler arasındaki paylaşımını sağlayan kaynakları birleştirmek suretiyle sinerji yaratma yoludur. Bununla beraber ülkelerin, bölgelerin ve işletmelerin ortaya koydukları kaynakların, daha çok kimin kontrolü altında olduğu önemlidir. İki veya daha çok gelişmiş ülke işletmelerinin, aralarında kurdukları şebeke örgütlerde, sanayileşme, üretim, pazarlama ve finans tecrübelerinin birbirine yakın olması sebebiyle yaratılan sinerjiden pazarda nispeten eşit yararlanılması mümkün olabilmektedir. Ancak, gelişme ve buna bağlı güç farklılıkları olan ülkelerin işletmeleri arasında kurulan şebeke örgütlerde yaratılan katma değerin ve oluşturulan sinerjinin paylaşımı çok da eşit olamamaktadır. Çünkü, bu tür oluşturulan şebeke örgütlerde, az gelişmiş ülke işletmelerinin tercih edilmesi daha çok onların ucuz iş gücüne ve ucuz hammaddeye sahip olmasıdır. Aynı zamanda, az gelişmiş ülke işletmelerinin şebeke örgütlere katılımı çoğunlukla fason üretim veya taşeronluk şeklinde olmaktadır. Başka bir ifadeyle üretimine katıldıkları ürün, bütün ürün olarak pazarda son tüketiciye sunulduğunda, kendilerine ait bir ürün olarak sunulmamakta veya görülmemektedir. Ürünün işgücü, makine, hammadde ve enerji sağlanmasını gerektiren hususları ile üretimi sırasında da atıklarla uğraşılma mecburiyetinde kalındığı kısmı, başka bir ifadeyle işin ağır yükünün sırtlanıldığı kısmı, az gelişmiş ülke işletmeleri tarafından taşınmaktadır. Gelişmiş ülke işletmeleri ise az gelişmiş ülke KOBİ'lerinin ürettiği bu ürünleri, dünya pazarlarında, gelişmiş ülke işletmesinin malı olarak, çok daha yüksek fiyatlarla satmaktadır. Hatta bu mallar satılırken çoğu zaman söz konusu pazar, bizzat malın üretimini yapan az gelişmiş ülkelerin kendileri olmaktadır (Piere Cardin örneği). Aynı zamanda, az gelişmiş ülkelere katma değeri düşük malları oldukça ucuz fiyatlarla alan gelişmiş ülkeler, buna karşılık az gelişmiş ülkelere katma değeri yüksek ileri teknolojiyi ve bilgiyi satmaktadırlar. Meselâ, bir tekstil makinesini almak için az gelişmiş ülke işletmesi, çok miktarda tekstil ürününü satmak mecburiyetinde kalmaktadır. Aynı zamanda az gelişmiş ülke işletmeleri de, dâhil oldukları şebeke içerisinde, hem kendi ülkelerindeki diğer işletmeleri, hem de az gelişmiş ülke işletmelerini kendilerine fason üretmek üzere koordine etmektedirler. Böylece küresel şebekenin bir parçası olan ve onun daha çok üretim bağlamını oluşturan şebeke örgütler, daha önceden tek bir işletmenin içerisinde kurulan hiyerarşik yapı gibi, bu defa gelişmiş ülke işletmelerinden gelişmekte olan ülke işletmelerine oradan da az gelişmiş ülke işletmelerine doğru yapılanmaktadır. Meselâ, Avrupa'daki her hangi bir ülke işletmesi pazarda kendisinin markalandırdığı tekstil ürününü, Türkiye'deki tekstil konusunda uzmanlaşmış her hangi bir işletmeye veya işletmelere yaptırmakta, Türkiye'deki bu işletme de, mamulün bir kısmını veya dokumasını veya nakışı gibi herhangi bir üretim aşamasını yine Türkiye'deki daha küçük bir işletmeye sipariş vermekte ve bu firma da dokuma için gerekli olan ipliği kendi ülkesine göre, çok daha ucuza üretiminin yapıldığı kendine göre nispeten daha az gelişmiş bir ülkeye sipariş vermektedir. Bunun yanı sıra gelişmiş ülke işletmelerinin özellikle fiyat konusunda yapılan rekabetten dolayı gelişmekte olan ülke işletmelerini devre dışı bırakarak zaman içerisinde uzmanlaşan az gelişmiş ülke işletmelerine doğrudan sipariş vermeleri de söz konusu olabilmektedir.

Görülmektedir ki, az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülke işletmelerinin organizasyonlarıyla oluşturdukları şebeke örgütlere yaptıkları katkı bir tür ucuz işçilik ve taşeronluk şeklinde olmaktadır. Klasik yönetim anlayışından beri, işletmelerin işlerin yapılabilmesi için kendi iş görenleri arasında yaptığı iş bölümü, şimdiki zamanlarda gelişmiş ülkeler tarafından şebeke

örgütlenmeleri sayesinde bu defa az gelişmiş ülke işletmeleri arasında, ihtiyaç duyulan nitelikteki ve miktardaki mamulü üretirmek için yapılmaktadır. Üstelik üretim için gerekli olan hammadde, makine, finansal kaynak, iş gücü maliyeti, çevre kirliliği maliyeti gibi hiçbir maliyete ve işin getirdiği yükün ağırlığına katlanmadan yaratılan katma değerlerden kâr elde etmektedirler. Bunun da ötesinde, gelişmiş ülke işletmeleriyle az gelişmiş ülke işletmeleri arasında uzun vadede birlikte iş yapacaklarını taahhüt eden bir kontrat yapılmamaktadır. Gelişmiş ülke işletmeleri (şebekeyi koordine eden işletme-broker) müşterisi olduğu işletmeyi daha uygun fiyat ya da kalite için bırakıp başka bir işletmeyle iş yapmaya başlayabilir. Bu durum karşısında, az gelişmiş ülke işletmesi, müşteri kaybından kaynaklanan zararını telafi ederken ya başka bir müşteri bulmak, ya diğer müşterileriyle yetinmek ya da iflas ederek kapanmak mecburiyetinde kalmaktadır.

Az gelişmiş ülke işletmeleri için gerçekte şebeke örgütler, sanayi toplumu olmak ve daha sonra da, bilgi toplumuna geçmek için önemli bir fırsattır (ancak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde bilgi genellikle enformasyon bağlamında kalmaktadır). En azından, hiçbir şey yapmamak veya üretmemek yerine küçük bir katma değer yaratma, tecrübe kazanma ve bir hareketlilik kazandırma açısından, az gelişmiş ülke işletmelerinin küresel üretim sürecine katılması beklenilmektedir. Ancak, yukarıda anlatılan küreselleşmenin, az gelişmiş ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri, az gelişmiş ülke işletmeleri için beklenen toplumsal gelişmeyi uzun vadede sağlayamamaktadır. Gelişmiş ülke işletmeleri için az gelişmiş ülke işletmelerinin mal üretmesi, dolaylı olarak şebeke örgüt bağlamında gelişmiş ülke işletmelerini “patron” haline getirmektedir. Az gelişmiş ülkelerin yaşadıkları ekonomik gecikmenin yarattığı uyuşukluk ve karmaşa, bunun sonucundaki üretilenden daha fazlasını tüketme eğilimiyle zaten zayıf olan ekonominin daha da kötüleşmesi ve her borçlanmanın yol açtığı psikolojik baskının biraz daha artışı, az gelişmiş ülkelerin işletmelerinin, dâhil oldukları şebeke örgütlerde hiyerarşik olarak altta olmayı ve şebekeden yeterince pay almamayı çok da yadırgamamalarına neden olmaktadır. Çünkü yukarıda anlatılanlarla bütün olarak düşünüldüğünde, az gelişmiş ülkelerin ve onun işletmelerinin, gelişmiş ülkelerin ve işletmelerinin üstün olduğuna yönelik ön kabulleri mevcut olmaktadır. Bu da, az gelişmiş ülke işletmelerinin, bir sonraki aşamaya geçmelerinde (marka yaratma, koordinatör işletme olmak, başka bir yatırım alanına geçmek vb.) bir engel yaratmaktadır. Üstelik bu ülkelerde yapılan yabancı ve/veya fason üretim tarzlarıyla tedarikten pazara kadar geçen süreçte oluşturulan şebekeler, doğrudan pazarlarda, finans kaynaklarında ve emek üzerinde etkiye sahip olmakta ve böylece üretim, pazar, emek, finans ve sermaye kaynakları açısından yeni şebekelerin kurulmasına fırsat vermektedir.

3. Küreselleşme Süreci İçerisinde Çin:

Çin Halk Cumhuriyetinden “Sosyalist Piyasa Ekonomisi”ne Geçiş

Küreselleşme süreci içerisinde yaşanan bunalımlar, oluşan yeni fırsatlar ve gelişen yeni ekonomiler, beraberinde geleceğe yönelik yeni öngörüler, hayalleri ve umutları doğurmaktadır. Geleceğin süper gücünün Çin olacağına dair söylemler de, kimine göre delilleri olan bir öngörü, kimine göre de bir beklentiyi oluşturmaktadır. Meselâ, Çin’in ekonomik gelişmesinden bahsederken Nicholas Berry, ‘Çin 20. yüzyıla uyuyan bir dev olarak girdi’ demektedir (2002:171). J.S. Nye ise 500-1500 tarihleri arasında Çin’in, her ne kadar küresel bir güce ulaşamamış olsa da, o dönemlerde dünya liderlerinden biri olduğunu, fakat 1900’lü yıllarda diğer Asya ülkelerinde olduğu gibi Çin’in de, özellikle ekonomik ve teknolojik bağlamda çok büyük bir çöküş yaşadığını, bu sebeple de Çin’in bu günkü ekonomik atağından bir yükseliş olarak bahsetmenin yanlış olacağını, bilâkis “Çin’in yeniden zuhuru”nun gerçekleştiğini söylemektedir (Nye, 2002:50). İster ‘dünya lideri’, ister ‘yeniden bir doğuş’ isterse de ‘her an sönmeye hazır bir balon’ olsun, yeni dönemlerin en çok adından

bahsettiren ve üretim, piyasa, rekabet, tehdit, işbirliği ve benzeri bütün stratejik yönetim kavramları açısından önem arz ettiği söylenen ülkelerinden biri de Çin olmuştur. Çin geçmişi itibariyle, üretim açısından kısmen de olsa tarihsel bir öneme sahiptir, ancak, sanayi devrimiyle Avrupa ve Amerika'da yaşanan gelişmelere ayak uyduramamıştır (Kızıltan, Tarih:47-48). Bundan sonraki dönemde, uzun bir süre Çin, eski başarısına ulaşamamış, sanayi devrimi sonrası dünyanın gelişmiş bölgeleri olarak bilinen Avrupa kıtası ve Amerika karşısında, son 25 yıllık döneme kadar ciddi bir atağa geçememiştir. Bununla beraber, Çin, kadim tarihi ve kültürüyle, tarihten getirdiği üretim anlayışıyla, nüfusuyla, bol ve ucuz iş gücüyle, tüketimle yeni tanışan yaşam şekliyle ve de daha sonraları dünyanın ikinci ideolojik kutbunu oluşturan komünizm yönetim anlayışıyla bütün geri kalmışlığına rağmen dünyanın dikkatini üzerine çekebilmiştir.

Çin Halk Cumhuriyetinin (ÇHC) kuruluşundan sonraki ilk 30 yıllık dönemi, kurucusu Mao'nun komünizm odaklı yönetim anlayışını (Maoist yaklaşımın) uygulama çabalarıyla geçmiştir. Bu dönemde, ülke dışarıya kapanmış, 'kendine yeterlilik politikasını' benimsemiştir. 1978 yılında, Xiaoping, yönetimi devraldığında, kendini dışarıya kapatmış sistemin sonucu olarak görülen yetersiz sermaye birikimini, dönemine göre geri olan teknolojiyi ve üretim tekniklerini ve çok önemli sosyo-ekonomik problemlerini de devralmıştır. Ancak, Deng Xiaoping, uygulamaya koyduğu 'Reform ve Açık Kapı' politikasıyla Mao'nun dışa kapalı dönemine son vermiştir. Yönetimin devralındığı bu yılda, Parti Merkez Komitesinin genel kurul toplantısında, partinin ana görevi siyasi mücadeleden çok daha fazla ekonomik mücadele olarak belirlenmiştir. 1980 sonrası, ÇHC'nin sosyalist cumhuriyet anlayışına rağmen, ortaya konulan liberal uygulamalarla ve dünya ile entegrasyona verilen önemle Çin ekonomisi dışarıya açılmıştır. 1985 yılında yapılan reformla piyasa merkezli üretim uygulamalarının önü büyük ölçüde açılmış ve özel girişimcilik ile piyasa ekonomisi anlayışı desteklenmiştir (Ekinci, 2005:65-68). Komünist Partinin 14. Ulusal Kongresinde ülkenin 'Sosyalist Piyasa Ekonomisine' geçişi kabul edilmiş ve 1997 yılında yapılan 15. parti kongresinde bu karar parti tüzüğüne ilave edilip 'piyasa ekonomisi' kavramının siyasi geçerliliği ve ağırlığı resmîyet kazanmıştır (Kara, 2005:59). Çin'de bir taraftan gelişen ekonomi diğer taraftan da geçiş ekonomisi süreci yaşanırken, Çin hükümeti, hem gelişmeyi hem de geçişi sağlayacak yeni yasalar oluşturarak ya da mevcut yasalarda değişiklikler yaparak, özel girişimin ülke ekonomisindeki önemini ve ağırlığını artırma çabası içerisine girmiştir. Nihayetinde, ülkenin özel sektör çıktısı devlet girişimlerinin çıktısını çok büyük bir oranda aşmıştır. Çinli ekonomist F. Gang'a göre, Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) %70'lik payı özel sektörün eliyle gerçekleşmiştir. Fakat Gang'a göre, hâlâ çok daha fazla ilerlemeye, başka bir ifadeyle GSMH'de özel sektörün payının daha fazla artışına ihtiyaç duyulmaktadır (Peng ve diğ., 2007:199-200). Sonuç olarak Çin, düzenlediği yasalarla, aldığı kararlarla ve bunların uygulanması ile dünya gündemine yeni bir karma sistemin varlığını, yani 'Sosyalist' 'Piyasa Ekonomisini' katmıştır. Bu, küreselleşme sürecinin iddiasında bulunan dünya için yeni bir durum değildir. Çünkü küreselleşme süreci içerisinde, zaten sistemin devamlılığını sağlayacak birçok kavram üretilmekte ya da mevcut kavramlara yeni anlamlar yüklenmektedir. Bu sebeple de komünist rejimin bir geçiş aşaması olan 'sosyalist' anlayışın ve kapitalizmin mihenk taşı 'piyasa ekonomisinin' nasıl olup da bir araya geldiği ve iki tezadın nasıl bir sistem içerisinde var olabileceği bu güne kadar ciddi bağlamda sorgulanmamıştır. Ancak, Çin'in özellikle gelişmiş kapitalist ülkeler için üretim ve pazar açısından, ne kadar büyük bir fırsat olduğu dillerden hiç düşmemiştir.

Çin'deki özel girişimin geliştirilme çabaları, ilk dönemlerde her ne kadar önce yerli sermaye ile başlamış olsa da, daha sonraki aşama, yabancı sermayenin Çin'e çekilmesiyle gerçekleşmiştir. Bununla ilgili ilk önce siyasi bağlamda işbirlikleri oluşturulmuştur. Ancak,

bu işbirlikleri sadece Çin'in tek taraflı isteği ve ısrarıyla gerçekleşmemiş, aynı zamanda Asya ülkelerinin ve de özellikle batılı ülkelerin Çin'le işbirliği isteklerini siyasi düzleme yansıtmalarıyla fiiliyata geçmiştir. Özellikle Çin-Amerikan stratejik işbirliği ilişkilerindeki gelişmeler, bu dönemde dikkate değer bir öneme sahiptir. Her iki ülke arasında yapılan müzakereler ve planlamalardan sonra, karşılıklı resmi ziyaretlere başlanmıştır. 1997 yılının Kasım ayında dönemin başkanı Jiang ABD'yi ziyaret ederken, 1998 yılında başkan Clinton Çin ziyaretini gerçekleştirmiştir. Her iki ziyarette de, iki ülke yöneticileri tarafından 'yapıcı bir stratejik ortaklık oluşturma' niyetleri açıkça ifade edilmiştir. Bush yönetiminde ise bizzat Bush tarafından, bundan sonraki Çin-Amerikan ilişkileri, kapitalizmin ana terimlerinden biri olan 'stratejik rekabet' kavramıyla dile getirilmeye ve bu bağlamda ifade edilmeye çaba gösterilmiştir (Shambaugh, 2002:66-67).

ÇHC'nin küreselleşme sürecine entegrasyonundaki ilk adım, 1 Haziran 1979'da Çin-Yabancı Ortak Yatırım yasasının çıkmasıyla Çin'deki çeşitli faaliyet alanlarının, Doğrudan Yabancı Yatırımlara (DYY) açılması olmuştur. Bu bağlamda, Çin'de kapitalizmin (serbest piyasa ekonomisinin) işleyeceği bölgeler yaratılmış, 'dual ekonomik' anlayış içerisinde liberalleşme çabaları hız kazanırken, Çin-Yabancı Ortak Yatırım yasası çıkarılmış, ihracat odaklı sanayileşme çabalarıyla 'çağdaş üretim ve yönetim tekniklerini', teknolojiyi ve sürdürülebilir büyümeyi finanse edecek sermayeyi, DYY aracılığı ile ülkeye çekebilmek amaçlanmıştır. Ancak, yabancı yatırımların akın halinde ülkeye gelmesindeki asıl büyük kapı, Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üyeliği ile açılmıştır (Ekinci, 2005:69-70). Artık Çin, ülkeye teknoloji ve sermaye girişini sağlayabilmek için Dünya Ticaret örgütünün politikaları altında, ekonomik yeniden yapılanma taleplerini hızla yerine getirerek, 'ABD ticaret politikasının ısrarla kaldırılmasını istediği' ve yıllardır uyguladığı ithal ikamesine dayalı ulusal sanayi politikasını değiştirmiştir. Böylece, bu zamana kadar kapitalist ekonominin alternatifi ve hatta zıddı olarak düşünülen ekonomik geçmişleriyle ilişkisini kararlı bir şekilde koparan Çin, modern tarihte olduğundan çok daha fazla, küresel ekonominin içerisine çekilmiştir (Feigenbaum, 2002:92-93).

Bütün bu sistematik değişimlerin ardından Çin, yabancı yatırımların cenneti haline gelmiş ve Çin ihracatı, dünya ihracatından daha hızlı bir gelişmeye konu olmuştur. Ancak Çin, her ne kadar dünyanın toplam ihracatına göre çok önemli bir konuma sahip olsa da, Çin'den yapılan ihracatların büyük bir çoğunluğunun Çin'deki yabancı yatırımların aracılığıyla gerçekleştiği açıktır. Başka bir ifadeyle, sermayenin küreselleşmesi sonucunda, Çin topraklarında işletmelerini kuran ya da kurduran Çin menşeli olmayan, başka ülkelerin sermayedarları tarafından, çoğunluğu Çinli işçilere ürettirilip Çin'den ihraç edilen ürünlerin ihracatı, Çin'in ihracatının çok önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Çin'in bu tarzdaki bir endüstriyel üretimle gerçekleştirmek istediği hedef, kendini dışarıya kapatmış bir ülkenin yaşadığı gerileme sürecini, kendini dışarıya açarak sonlandırmaktır. Böyle bir ekonomi politığın sonunda Çinli yöneticiler ülke ekonomisi, teknolojisi, tekniği vb. konularda ilerleme kaydedecekleri beklentisine sahiptirler. Ancak, dünyanın diğer ülkeleri ve özellikle gelişmiş ülkelerin sermayedarları için Çin, Çinli yöneticilerin beklentilerine göre çok daha önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Bunun üç esas sebebi mevcuttur. Birinci sebep, artık dünyanın gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerinde üretim maliyetlerinin artmış ve pazarlarının doymuş olmasıdır. İkinci sebep, Çin'in 1.3 milyarlık nüfusuyla, dünyanın nüfusunun 1/5'ine sahip olmasıdır ki, bu sebep birinci sebepten dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yatırımlarını, üretimlerini ve pazarlarını Çin'e kaydırmalarında en etkili hususlardan birini oluşturur. Bu nüfusla Çin, hem üretim gücü açısından önemli bir işgücü potansiyelinin varlığını hem de üretilen ya da ürettirilen malların pazarlanması açısından tüketici potansiyelinin varlığını temsil etmektedir. Üçüncü sebep ise Çin'in, İngilizlere geçici süre için

kiraladıkları Hong Kong'un dünyanın finans merkezlerinden biri olarak yapılandırılmasıdır (İngilizlerin Kiralama süreleri bitmiştir, Hong Kong artık bütün kullanım haklarıyla Çin'indir). Bu üç sebebin kaynak teşkil ettiği Çin'in, küreselleşmeye katılım süreci de 'üretim ve sermaye', 'pazar', 'emek', 'sermaye ve finansman' kaynakları bağlamında ele alınacaktır.

3.1. Üretimin ve Sermayenin Küreselleşmesi Açısından Çin'in Rolü

Sanayileşme sürecinin Batı Avrupa ve Amerika'da başlaması, bu bölgeleri hızla üretim ve pazar alanları haline getirmiştir. Batıdaki sermaye güçleri, kendi ulus devletlerinden aldıkları güçle üretimlerini artırmak ve bu konuda teknolojiyi ve teknik bilgiyi geliştirmek için büyük çaba sarf etmişlerdir. Sanayileşmenin ilk başladığı yer olarak kabul edilen Batı Avrupa ve Amerika, sermayenin sanayi bağlamında özel girişimin elinde toplanması açısından da kapitalizmin filizlendiği yer olmuştur. Sanayileşmenin ilk dönemleri, bu bölge insanları ve hatta zincirleme olarak az gelişmiş bölge insanları için oldukça sancılı geçmiştir. Öyle ki, Batı Avrupa ve Amerika, kendi insanlarını bile üretim alanlarında son derece zor ve iş görenlerin hakları gözetilmeksizin kıyasıya çalıştırırken, hammaddeyi daha çok ve daha ucuza temin edebilmek için dünyanın hammadde açısından zengin az gelişmiş bölgelerini de alabildiğine sömürmüşlerdir (meselâ, batı sanayileşme-kapitalistleşme süreci ile açık-silahlı sömürgecilik politikası ardışık olarak birbirini tamamlayan süreçlerdir). Aynı dönem, pazarlama açısından da rekabette hak ve hukukun gözetilmediği 'ne üretirsen üret, satarsın, yeter ki satmayı bil' anlayışının hâkim olduğu dönemdir. Bu sebeple, Batı Avrupa ve Amerika'nın yaşadığı bu dönem tarihe 'vahşi kapitalizm' adıyla geçmiştir.

Batı Avrupa ve Amerika, sanayileri geliştikçe toplumsal değişimleri de kendi içerisinde yaşamaya başlamıştır. Zaman içerisinde işçi nüfusunun artması, politikacıların da dikkatini çekerek, işçi hakları konusunda işçilerin örgütlenmesinin yolunu açmıştır. Ücretlerin ve sosyal hakların hukuki yollarla düzenlenmesi iş gören maliyetlerini artırmıştır. Sanayi atıklarının yarattığı çevre sorunları, halkın bilinçlenmesiyle birlikte işverenlere karşı bu yöndeki protesto ve sivil direnmeyi artırmış, böylece ortaya çıkan yasal düzenlemeler sayesinde çevre maliyetleri yükselmiştir. Üretimin maliyeti artarken, diğer taraftan da Batı Avrupa ve Amerika piyasası artık Pazar bakımından doyum noktasına gelmeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle arz, mevcut talebi aşmış, üretilen ürünler tüketilemez hâle gelmiş, stoklar atmış ama en önemlisi sanayici daha fazla üretimin ve satışın yollarını aramaya başlamıştır. Aynı dönemde dünyanın diğer geri kalmış bölgelerinden pek çoğu, batıdaki sanayi, teknoloji, teknik bilgi vb. konulardaki gelişmeyi dikkate alarak gelişmenin yollarını aramaktadırlar. Ancak, bu bölgelerden bir kısmı zaten batı tarafından, kendi yönetici ve aydın sınıfının işbirlikçiliği nedeniyle hammadde ve iş gücü açısından kıyasıya sömürüldüğü için, bir kısmı yaşadıkları iç ve dış kaynaklı savaşların kendi üzerlerinde yarattığı tahribattan dolayı, bir kısmı da yönetim anlayışlarıyla kendilerini tamamen dışarıya kapatmış olmalarından dolayı gelişmelerine yön verecek sermaye birikimine ve teşebbüs gücüne sahip değillerdir.

Gelişmiş bölge (batı) ile gelişme arzusunda olan bölgelerin içerisinde buldukları durum, her iki taraf için de birbirlerinin kaynaklarından ve öz yeteneklerinden yararlanmaları bağlamında bir fırsat yaratmıştır. Gelişmiş bölge ülkeleri, daha önceden kendilerini güçlendirmek için kurdukları IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi örgütlerden, gelişmek isteyen fakat bunun için yeterli sermaye ve tecrübeye sahip olmayan ancak kendileri için ileride muhtemel bir üretim sahası olabilecek potansiyele sahip az gelişmiş bölge ülkelerine imalat ve tüketim sanayi ile turizm sektörleri alanında finansal kaynaklar ve bir takım imkânlar aktarmaya başlamışlardır. Bir müddet sonra da üretimlerini ve dolayısıyla sermayelerinin bir kısmını, doğrudan yabancı yatırımlar olarak, ortak girişim yatırımları olarak ya da fason

üretim ile bu bölgelere kaydırmışlardır. Böylece gelişme arzusunda olan Brezilya, Arjantin gibi Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye, Hindistan, Endonezya, Tayvan, Tayland vb. doğu ülkeleri hem finansal, hem teknoloji hem de teknik açısından sanayileşme sürecine geçmek, tecrübe edinmek, istihdam yaratmak ve ilerlemek için önemli bir fırsat yakalamışlardır. Az gelişmiş ve gelişmek isteyen bu bölgelerden görülen fırsat penceresinin açılımı, gelişmiş ülkeler açısından çok daha büyük olmuştur. Çünkü üretim maliyetleri ve pazar kısıtları yüzünden kendilerini daha fazla büyütmemeyen gelişmiş ülkeler ve onların sermayedarları için gelişme arzusundaki az gelişmiş bölgeler, ucuz işgücü ve ucuz hammadde bağlamında üretim ve yatırım cenneti olurken, aynı zamanda bu bölgeler üretilen malların çok geniş ve taze yeni pazar bölgelerini de oluşturacaktır. Gerçekte, gelişme arzusundaki bu ülkelerin bir kısmında tüketim, üretimi teşvik etmek için hükümet politikalarıyla, üretimden önce kışkırtılmıştır. Aynı zamanda, bu ülkelerde, gelişmiş ülkelere borçlandırılmak üzere verilen finansal kaynaklar ve canlanan sanayiye dayalı üretim anlayışı sonucunda bu üretimi gerçekleştirmek üzere kırsal kesimlerden sanayi merkezleri olan kentlere hızla göç eden nüfus sebebiyle de tüketim hızla patlamıştır. Böylece, gelişmiş ülke işletmeleri ve onların sermayedarları, bir kısmı doğrudan yatırım yapmak üzere, bir kısmı ortak girişim yatırımları yapmak üzere ama asıl büyük çoğunluk az gelişmiş, gelişme arzusundaki ülke girişimcilerine kendi markaları için fason üretim yaptırmak üzere üretimlerini bu bölgelere kaydırırken, bu bölgelerde pazar alanlarını da kendiliğinden oluşturmuşlardır. Artık, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülke işletmelerinin, hem ucuz iş gücü ve hammadde kaynakları ile yeni üretim alanları, hem de köyden kente göç etmenin ve sanayileşmenin potansiyel kışkırtıcı tüketim arzusuyla yeni pazar alanları olmuştur. Batılı ülkelerin yaşadıkları sanayileşme sürecindeki sosyal değişimler, bir müddet sonra yeni üretim ve pazar alanları olan gelişmekte olan ülkelere de kendini göstermiştir. İşçi maliyetleri gelişmiş ülke işletmelerinin iş görenlerine göre hâlâ karşılaştırılamayacak kadar düşük olmakla beraber geçmişe göre artmış, hammadde fiyatları kısmen yükselmiş, tüketici bilinçlenmeye başlamıştır. Böylece bu bölgelerde de üretim maliyetleri geçmişe nispeten artmıştır.

1990'lı yıllara girerken Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğinin çözülmesiyle (SSCB) kalkan demir perde, çok sayıda az gelişmiş bölgenin varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu bölgeler, gelişmiş batılı ülkeler ve onların daha önceden üretim ve pazar alanlarını oluşturmuş 'gelişmekte olan ülkelerin' ve sermayedarlarının yükselen maliyetleri ve doymak üzere olan pazarları için iyi bir fırsat olarak görülmüştür. Süreç, yine aynı şekilde işlemiştir. Batılı ülkeler, dağılan yeni Cumhuriyetleri, önce kendi finansal kurumları ile ve bir sürü 'ismi olan projelerle' üretim ve pazar için uygun hâle getirmişlerdir. Daha sonra da, üretimi bu bölgelere kaydırmışlardır. Ancak, bu defa sadece batılı ülkeler değil, daha önceki dönemlerde batılı gelişmiş ülkelerin kendi üretimlerini ve yatırımlarını yaparken mekân olarak seçtikleri ya da kendi markaları için fason üretim yaptırdıkları Türkiye, Hindistan, Endonezya, Tayvan, Tayland vb. 'gelişmekte olan ülkeler' ve onların girişimcileri de, kendi yatırımlarını ve üretimlerini dağılan SSCB'den yeni Cumhuriyetler olarak çıkan az gelişmiş ama gelişmek isteyen ülkelere kaydırmışlardır. Bununla beraber, bu yeni Cumhuriyetler parçalanmışlığın getirdiği şaşkınlık, fakirlik, boşlukta kalma, sermaye birikiminin olmaması, organize olamama fakat daha da önemlisi serbest piyasa ekonomisine hazırlıksız yakalanmanın endişesi vb. etkenlerle ucuz iş gücü ve hammaddesine rağmen kapitalist sistemin üretim ve pazar anlayışına istenilen hızda cevap verememişlerdir –ki tam da bu dönemde Çin, 'serbest piyasa şartlarının uygulanma alanı olarak' dünyaya önemli bir potansiyel sunmaya başlamıştır.

Çin'deki reformlarla Çin'in hem sosyalist yönetim anlayışı, hem de ekonomi bağlamında serbest piyasa şartlarını beraber yaşamak üzere organize olduğu yeni dual yapısı, ama özellikle büyük ve de yüksek oranda fakir ve işsiz nüfusu, dünyadaki üretim maliyetlerinin

yeniden düşürülerek çok daha ucuza üretim yapabilmenin ve ucuz üretime pazar oluşturmanın yeni şartlarını hazır hale getirmiştir. Her ne kadar DYY'lar, Çin'de eşit bir dağılım göstermemiş olsalar da, Çinli işgücünü istihdam etmenin kaldırıcı gücünden faydalanmak isteyen büyüklü küçüklü çok sayıda şirketin bir kısmı, kendi adına üretim yapmak ve yaptırmak için, bir kısmı başka firmalara fason üretim yapmak ve yaptırmak için, kimi de kendi adına fason üretim yaptırmak için Çin'e akın etmiştir (Na ve Lightfoot, 2006:262-278). Motorola, General Motors Corp., Ford Motor Co., Toyota Motor Corp., Volkswagen AG, Audi Group, Renault Group vb. dünyanın pek çok büyük yatırımcıları Çin'de yatırımlarını yapıp, üretimlerini gerçekleştirmektedirler (Ekinci, 2005: 85). Böylece, Çin, ucuz iş gücü, ucuz hammadde, yeni yatırım alanları kapasitesi ve büyük pazar potansiyeliyle, küresel dünyanın örgüt yapısı şebeke örgütlerinin bir parçası olarak, dünya ihracatında oldukça hızlı artan büyük bir ihracat oranıyla istatistiklerde yer almıştır (Aslında, bu ihracata konu olan ürünler, Çin ekonomisinin değil, Çin ekonomisi coğrafyasında üretilmiş olan, başta batılılar olmak üzere, başka ülkelerin işletmelerine aittir).

Çin'deki bu değişim küreselleşme süreci içerisinde sadece Çin'in çabalarıyla olan ve aniden gerçekleşen bir değişim değildir. Gerçekte, küreselleşme süreci içerisinde, Güney Asya ve Pasifik ülkeleri kendi aralarında, birbirini etkileyen ve birbirine nüfuz eden ve bu arada bütün dünya ülkeleri ile de etkileşime giren önemli değişiklikleri gerçekleştirmişlerdir. Özellikle "Dört Kaplan" olarak bilinen Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Hong Kong ile Endonezya gibi ülkelerin kaydettikleri ekonomik gelişmeler, bu değişimin örneklerini teşkil eder. Dünya ticaretinde daha önceleri küçük paylara sahip olan bölge ülkelerinin ekonomik pastadaki payları özellikle 1997 yılına kadar çok büyük oranlarda yükselmiştir. Ancak "Pasifik Kaplanları" denilen bu ülkelerin kendi aralarında endüstriyel ve ticari işbirlikleri yapma yönündeki çabaları sırasında, birden bire Pasifik ülkeleri merkezli 1997 ekonomik krizi patlak vermiştir. Ardı sırada Çin'in dünya endüstrisinde ve ekonomisindeki yeri, bu tarihten itibaren önce "bilgi ve enformasyon" kanallarında, daha sonra da finans, üretim ve pazar etkinlikleriyle ilgili merkezlerde çok sık duyulmaya başlanmıştır. Çin'in de dünya ekonomisine entegrasyonu, özellikle ilk dönemlerde Asyalı olan yabancı sermayeli şirketlerin Çin'de gerçekleştirdikleri üretimle ortaya çıkan dış ticaret yoluyla olmuştur. Böyle bir entegrasyon, Çin'in ekonomik verilerinin atağa kalkmasını sağlarken, asıl önemli etkiyi dünya ekonomisi üzerinde göstermiştir. Çin'deki DYY'larla atağa kalkan ekonomik canlılık, sıkışmış dünya ekonomisine nefes getirerek, dış ticaretin artırılması yoluyla dünya ekonomisinin büyümesine yol açmıştır (Sandıklı ve Güllü, 2005:301-333). Bu gelişmenin temelinde, Orta Asya'da 1980'li yıllara kadar devam eden 'tipik bir kuzey-güney ticaret modeli' olarak da ifade edilen uluslararası ticaret modeli yatmaktadır. Bu dönemde, sermaye yoğun ürünlerin tamamını Japonya ihraç ederken, daha az gelişmiş ülkeler doğal kaynak temelli ürünler ile emek yoğun üretilen ürünleri ihraç etmekteydiler. 1990'larda ise Orta Asya'daki daha az gelişmiş ülkeler, yapılan DYY'lar vasıtasıyla daha endüstriyel olan mamulleri ihraç etmeye başlamışlardır. Böylece, bu bölgede endüstriler arası ticaret başlamıştır. Endüstriler arası ticaret ilişkileri bakımından Amerika ve AB ülkeleri ve onların işletmeleri arasında yatay şebeke örgüt tarzı yaygın olarak görülürken, Orta ve Doğu Asya ülkelerindeki endüstriyel ticaret ilişkilerinin çoğu yataydan ziyade dikey şebeke örgütler şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bölgelerdeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin çoğunun da büyük DYY aktörleri tarafından oluşturulduğu görülmektedir (Kimura, 2006: 326-344).

Yukarıda da bahsedildiği gibi Çin'in ekonomik olarak atağa kalkmasında, dış ticaretinde ve özellikle ihracatında Asya kökenli ülkelerin ve Asya kökenli yabancı sermayenin varlığı dikkate değer bir öneme sahiptir. Çin'e yapılan ilk yabancı yatırımların önemli bir kısmı batılı büyük şirketlerle bir şekilde irtibat hâlinde bulunan Asya kökenli firmalar tarafından

yapılmıştır. Meselâ, 2000 yılında Çin'in ihracatında Asya kökenli yabancı sermayenin oranı %48 iken, bu oran 2004'te %57'ye ulaşmıştır (Sandıklı ve Güllü, 2005:301). Çin, ekonomik gelişmenin ve üretim şartlarının oluşmasıyla beraber dünyanın ilk 500 büyük firmasının da ilgisini kendine çekerek yatırımları çeşitlendirmiş, emek yoğun teknoloji ile yapılan üretimin yanı sıra hızla teknoloji yoğun yatırımlar oluşmaya başlamıştır (Ekinci, 2005:85). Burada dikkat edilmesi gereken bir konu daha vardır. Bu da, Çin'den daha önce, Asya ülkelerine yapılan DYY'ların varlığıdır. Bu yatırımlar ile aslında Çin'de yapılan üretime girdi (input) oluşturacak mamuller üretilmiştir. Böylece, diğer Asya ülkeleri ile Çin arasında bölgesel üretim şebekesi oluşturulurken, her biri aynı zamanda küresel arz zincirinin bir halkası olmuştur (Eichengreen ve Tong, 2006:226-240). Bu zincir içerisinde ucuz emek gücünden dolayı ve küresel zincire katılma konusundaki şahsına münhasır yoğun çabalarından dolayı artık Çin'den 'Dünya Fabrikası' olarak bahsedilmektedir (Ekrem, 2005:36). Küresel dünyaya Çin'in katılımı şebeke örgütleri açısından dikkat edilmesi gereken önemli bir fotoğrafı, daha belirgin hale getirmiştir. Her ne kadar Çin'de, yatırımlarını ve üretimlerini doğrudan kendi markaları için yapan firmalar bulunsada da, ayrıca fason üretim yapmak ve yaptırmak üzere yatırım yapan firmalar da mevcuttur. Daha önceden gelişmiş batılı ülkelerin markaları için üretim yapan, üretim ve yatırım açısından Çin'e göre daha tecrübeli olan özellikle Asya kökenli ülkeler, kendi ülkelerindeki fason üretimin pahalı olması ve özellikle de finansman yetersizlikleri nedeniyle yaşadıkları 1997-1998 ekonomi krizi sonrasında, bu yatırımlarını daha ucuz iş gücü ve hammadde kaynaklarından dolayı Çin'e kaydırmışlardır. Bu firmalar, yine eskisi gibi batılı gelişmiş ülkelerin markaları için üretim yapmaktadırlar fakat bu defa, bu fason üretimi kendi ülke topraklarında değil, Çin topraklarında yaptıkları daha ziyade küçük ve orta ölçekli işletme türündeki yabancı yatırımlarda gerçekleştirmektedirler. Birinci kuşak fason üretimin aktörü olan bu ülke firmalarının bir kısmı fason üretimlerinin tamamını Çin'de yaptıkları yatırımlara aktarıırken, bir kısmı da sadece belirli bir miktarını ya da üretiminin belirli bir kısmını Çin'e aktarmaktadırlar. Böylece Çin, bu ülke firmaları tarafından ikinci kuşak fason üretim merkezi haline de getirilmiş bulunmaktadır. Yukarıda Kimura'nın Asya ülkelerinde yapılan yatırımlar için bahsettiği dikey ilişkilere dayalı şebeke örgüt türü, büyük bir Asya ülkesi olan Çin'de çok net bir fotoğrafı karşımıza çıkarmaktadır. Bu fotoğrafın dünya üzerindeki yansımalarından biri de, fason üretici ülkeler ile batılı büyük işletmelerin taşeronluğu rolüne bağımlı hâle gelmiş olan KOBİ'ler arasında körüklenen rekabet olmuştur.

Gaziantep Ticaret Odası Başkanı Nejat Koçer, Çin'in Türk ekonomisi üzerindeki etkilerini anlatırken şöyle diyor: "Çin, Türk pazarında etkili oldu ama aslında bizi Çin'den gelen mallar değil, Çin'e mal yaptıran AB ülkeleri etkiledi. Bize gelen Çin mallarının asıl kaynağı, AB ülkeleri. Onlar Çin'e mal yaptırıyorlar, sonra da Gümrük Birliği kapsamında Türkiye'ye sokuyorlar"(Tercüman, 2007). Açık ki; Koçer'in bahsettiği bu durum sadece Türkiye'ye mahsus bir durum değildir (Özellikle Türk ekonomisi, hâlâ daha AB'ye üye olmadığı halde yaptığı Gümrük Birliği Anlaşmasına göre, AB'nin anlaşma halinde olmadığı ülkeler ile aynı şekilde bir ticari ilişkiye de girememektedir). Türkiye gibi pek çok ülke, ama özellikle birinci kuşak fason üretim bölgeleri, bu gün aynı sıkıntıyla karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye'nin tekstil alanında fason üretim yapan kentlerinden biri olan Denizli'de yapılan gözlem ve mülakatlarda, Denizli girişimcisinin en çok dert yandığı konulardan biri olarak, Çin'le fason üretim konusunda fiyat üzerinden köşeye sıkıştırılmış olmaları dile getirilmiştir. Bu konuda Denizlili girişimciler, kendilerine fason üretim yaptıran gelişmiş batılı ülkelerinin markalı işletme sahiplerinin ve yöneticilerinin, fiyat düşürmezlerse üretimlerini Çin'e yaptırmakla kendilerini tehdit ettiklerini ifade etmişlerdir (İrmiş, 2005). Pek çok firma da, üretim siparişlerini Çin'deki firmalara kaptırdıkları için fabrikalarını kapatma riskini yaşamışlardır. Bu sebeptendir ki, birinci fason üretim kuşağı bölgeler üretimlerini daha ucuza yapabilmek için işgücü maliyetinin ve hammadde maliyetinin kendilerine göre çok daha düşük olduğu Çin'e

kaydırmaktadırlar. Böylece, batılı gelişmiş ülkelerin işletmelerinin markaları için üretim yapan birinci kuşak fason üretim bölgelerinin işletmeleri, artık birbirleriyle olan rekabetlerini Çin’de yaptıkları ve yaptırdıkları üretim üzerinden sürdürmektedirler. Gelişmiş batılı ülkelerin büyük sermayeli ve marka sahibi işletmeleri de bu rekabeti körüklemektedirler.

3.2. Pazarın Küreselleşmesi Açısından Çin’in Rolü

Küreselleşme sürecine, Asya ülkelerinin ama özellikle Çin gibi büyük bir potansiyelin katılmasıyla emeğin, sermaye yararına kullanımına yönelik politikalar belirlenip, bir taraftan sadece ucuz emek açısından rekabetin artırıldığı, diğer taraftan da endüstriler arası ilişkilere yön verildiği açıktır (Frenkel ve Peetz, 1998:282,305). Üretim açısından ve endüstriler arası ilişkiler açısından ifade edilen bu durumun yansımalarının en iyi görüldüğü alan, ürünün sunulduğu pazar ve pazarlamayla ilgili alanlardır. Çünkü, küreselleşme olgusunun en aşikâr görüldüğü yer pazarlardır. Küreselleşme süreci içerisinde pazarlama açısından, başta üretim ve pazarlama bilim dalında olmak üzere, sık kullanılan anlatımlardan biri de; dünya insanların zevklerinin, beğenilerinin ve taleplerinin benzeştiğine yöneliktir. Bunun en önemli sebebi, ürünlerin ve hizmetlerin ve bunlarla ilgili bilgilerin uluslar arası geçişinin; özellikle de ürünlerin, insanların ve işletmelerin sınırlar arası hareketliliğinin artmış olmasıdır. Bu kapsamda, Avrupa ve İngiliz-Amerikan merkezli tüketim kültürünün ‘modernleşme’ çabaları kapsamında bütün dünya kültür sistemlerine nüfuz etmesi ve bu kültürün her türlü bilgi ve enformasyon kanalıyla diğer toplumların tüketim davranışlarını şekillendirmesi, dünyada bir ‘kültürel tek tipleşme’ eğilimine yol açmıştır. Öyle ki, böyle bir tek tipleşme, farklı ulusal kimlikleri kaybetme tehlikesini ortaya çıkaracağından korkulacak seviyeye kadar gelmiştir (Hammond ve Grosse, 2003:286). Çünkü müşterilerin fiziksel olarak aynı yerde bulunmalarına ve hatta aynı ülkenin ve kültürün insanları olmamalarına hiç önem verilmeksizin, benzer özellikteki ve türdeki mal ve hizmetler kendilerine sunulmakta, kimi durumda da gerçekten ihtiyaç olup olmadığına bakılmadan talep yaratılmaktadır. Böylece tüketiciler belirli endüstrilerde artan bir şekilde benzeşmekte, endüstriler arası ilişkiler de pazara yansımaktadır. Pek çok ülkenin ve o ülke halklarının ekonomik ve kültürel olarak farklılıklar göstermelerine rağmen, gelişmekte olan ülkelerdeki üretimin artışı, süpermarket, hipermarket gibi markalı ithal ürünlerin satıldığı mağaza zincirlerinin artışı ve finans kaynaklarındaki kredileendirme sistemlerinin varlığı bu ülkeleri Sony Walkmenleri, Levi’s kotları, Mc Donalds Restoranları, Coca-Cola gazozları vb. pek çok markalı ürünün pazarı haline getirmektedir (Tağraf, 2002: 39). Böylece, meselâ, ülkelerin kültürlerini yansıtan giysilerin yerini markalı ürünlerin gerçekte tek tip olan giysileri (dünya üzerinde hızla yayılan kot pantolon örneğinde olduğu gibi), kültüre özgü yemeklerin yerini hızlı yaşamın gereği diye sunulan markalı ‘fast food’ yiyecekleri (hamburger örneği), suyun bol olduğu bölgelerde bile doğal suyun yerini “imaj hiçbir şeydir, susuzluk her şeydir” diye sunulan markalı gazozlar ve hatta şişeler içerisinde markalı sunulan sular (ki, bu sular, o ülke topraklarında çıkıyor ve üretiliyor olmasına rağmen uluslar arası ya da yabancı bir firmanın markasıyla satılmaktadır) almıştır. Artık, dünyanın bir köşesindeki bir kültürün insanları ile, dünyanın başka bir yerindeki başka bir kültürün insanları kot pantolon giymekte, ayakta fast food yemek yemekte ve sokakta yürürken su içmektedirler. Tüketim, batılı şirketlerin markalarını taşıyan endüstri ürünleri ve hizmetleri üzerinden hızla artmaktadır.

Her ne kadar talep, dünya üzerinde homojen özellikler gösteriyor ve bundan dolayı farklı ülke insanları, farklı kültürlerine rağmen, benzer tüketim davranış ve tutum modelleri gösteriyorlarsa da, malların pazara sunumunda üretici ülkenin kültürel unsurları, bir pazarlama aracı olarak kullanılabilir. Meselâ, Japonya’nın kendi kültürüyle ilgili yaptığı pazarlama uygulamalarından biri, ürettiği arabalarda diğer ülke ürünlerine göre farklılığını çekik gözlü far tasarımıyla ortaya koymasındadır. Bununla beraber, Japonya, daha

önceki imparatorluk kültürüyle tarihe geçmiş olması, disiplinli davranışları, başarısızlık karşısında kendini kurban etmesi (harakiri) vb. davranış modelleri ile de zaten dünya üzerinde bir imaj sahibidir. Bu alt yapı daha sonraki çalışma kültürünü belirlemiştir. Z teorisindeki Japon yönetim tarzı, Toplam Kalite Kontrolü gibi aslında sıkı ve sürekli bir kontrolün olduğu yönetim teorisinin Japonya’da uygulama alanı bulması, Ka’izen gibi sürekli iyileştirmeyi ve geliştirmeyi öngören felsefenin varlığı, Japon malları üzerinde güvenilirlik ve sağlamlık açısından önemli bir pazarlama aracı olmuştur. Japonya’dakinden farklı olmakla beraber, kültürün ürünler ve üretim üzerindeki etkisi Çin’de de kendini göstermiştir. Çin, imparatorluk geçmişi, tarihsel üretim tecrübesi, devlet bağlamındaki sıkı kontrol ve disiplini, komünist rejimi uygulamaya koyma çalışması, nüfusunun çokluğu, kendine mahsus kültürü ile dünyada ismi ile tanınan ve imajı olan bir ülkedir. Bu sebeptendir ki, hâlâ Çin’in kendisine ait ciddi anlamda bir markası olmamasına rağmen, “Made in China” bugün, dünyada bir ürün tanıtıcı unsur olarak kullanılmaktadır. Üstelik Çin ürünleri kalite açısından ve güvenilirlik açısından yeterince emin görülmemesine rağmen, dünya pazarlarında diğer gelişmekte olan ülkelerin ürünleri için ciddi bir rekabet oluşturmaktadır. Bunun temelde üç sebebinin olduğu düşünülebilir. Birincisi; Çin, büyük nüfusuyla, çok fazla üretim yapabilme kapasitesine sahiptir. Böylece, çok sayıda ürün aynı anda pazara girebilmektedir. Bu kadar çok ürün de, geniş dünya pazarında kendine yüksek maliyetli ve uzak pazar yerleri bulmak yerine, ulaşım maliyetleri ve zaman açısından daha avantajlı olacak tarzda Çin gibi daha uygun bir pazar alanı bulabilmektedir. İkincisi, her ne kadar ürünlerin yapıcısı Çin ve Çinli işçiler olsa da, marka açısından ürünlerin gerçek sahibi, daha önceden dünya pazarlarında ismini duyurmuş ve kendini kabul ettirmiş firmalardır. Dolayısıyla bu firmaların pazarlama çabaları, Çin ürünlerinin pazarda ilgi görmesini sağlamaktadır. Ancak, asıl dikkate alınması gereken husus, dünyada zaten hâlihazırda kabul görmüş anlayıştır. Tarzların, ürünlerin, üretim tekniklerinin, emek süreçlerinin, fikirlerin, ideolojilerin, değerlerin ve hatta yerleşmiş uygulamaların değişkenliği ve kısa ömürlülüğü sürekli vurgulanmaktadır (Harvey, 2007:93) Bu anlayışa göre, “moda sürekli değişiyor”, “teknoloji sürekli değişiyor”, “değişmeyen tek şey değişimdir”, “yetenek, değişmeye uyum gücüdür”, “değişime ayak uydurmak gerekir”, “hızlı kullan”, “kullan ve at” bakış açısı yayılmıştır. Öyleyse, satın alınan şeylerin uzun dönemde kullanılabilir kadar sağlam olması şart değildir, fakat madem kısa dönemli bir kullanım olacaktır ve peşinen çok yüksek kalite de aranmayacaktır, bu durumda mamuller ucuz olmalıdır. Bu da Çin’de üretilen ürünlerin kalite konusundaki bütün olumsuzluklarına rağmen Çin’ine akan DYY’ların ve Çin’e yaptırılan üretimin gerçek sebebini ortaya koymaktadır.

Dünyanın pazar olarak kabul edildiği ve kurulan şebeke örgütlerle üretimin yapıldığı küreselleşme sürecinde dikkate alınması gereken bir başka husus da, aynı marka ve fonksiyona sahip ürünlerin kalite farklarıyla dünyanın farklı bölgelerine, farklı fiyatlarla sunuluyor olmasıdır. Aynı markaya sahip firma, üretiminin bir kısmını üretim konusunda daha tecrübeli olan ve çok daha kaliteli üretim yapabilen ‘gelişmekte olan ülke işletmelerine’ yaptırırken (Türkiye gibi), üretimin diğer kısmını çok sayıda ürün üretebilen fakat kalite olarak üst standardı yakalayamamış olan ülke işletmelerine (Çin gibi) yaptırmaktadır. Bu firmalar, kaliteli ürünleri özellikle gelişmiş ülkelerdeki gelir seviyesi ve yaşam standardı yüksek olan müşterilere satarken, kalitesi düşük olan ürünleri daha az gelişmiş ülkelere ve müşteri potansiyeli daha düşük gelire ve yaşam standardına sahip pazarlara sunmaktadırlar. Böylece, kalite üzerinden ürün çeşitliliği gerçekleşmekte ve pazar hacmi artırılmaktadır. Hatta üretimin yapıldığı ülkede bile, yerli halka satış sırasında, ‘bunlar ihraç malları’ (ki, ihraç edilen mallardan defolu olanlar ya da her hangi bir sebeple ellerinde kalan mallar tüketilmek için yerli pazara sunulmuştur) tanıtımıyla satışın yapıyor olması bunun en belirgin örneğini teşkil etmektedir. Bu durum, aslında ‘kalitenin’ bir yaşam biçimi olduğu şeklindeki yaygın

kavramsal açıklamalarla ilgili literatürdeki abartılı söylemlerle ciddi bir tarzda çelişki arz etmektedir.

Çin üretiminin dünya pazarlarında yarattığı etkinin haricinde, Çin'in kendisi de bir pazar olarak küresel süreç içerisinde anlam ifade etmektedir. Başta Japonya olmak üzere pek çok ülke, dünyanın en geniş pazarı olma potansiyeline sahip Çin'e, yabancı yatırımlarını yönlendirerek nihai talebin kaynağına yakın üretim yapmak istemektedirler (Eichengreen ve Tong, 2006:226-240). Başka bir ifadeyle Çin, büyük nüfusuyla sadece 'Dünya Fabrikası' olarak üretimi gerçekleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda kendisinin ve başka ülkelerin yaptıkları üretimin de geniş bir pazarını oluşturmaktadır. Dışa açılmayla beraber Çin'de yaşanan talep patlaması, bu ürünlerde ithalatı da artırmıştır (Karaca, 2004:74). Nihai talebin kaynağını bizatihi ihtiva eden Çin, aynı zamanda kendi topraklarında yatırım yapan etrafındaki Asya ülkelerinin pazarlarına da daha rahat ve ucuz dağıtımın yapılmasında önemli bir etken olabilecek coğrafik konumda yer almaktadır. Çin'deki Asya ülkeleri tarafından yapılan DYY'ların üretimlerinden elde edilen ürünler, bu ülkelerin pazarına da daha az maliyetle ulaştırılabilmektedir. Bu anlamda Çin, sadece büyük nüfusuyla kendi topraklarında yapılan DYY'ların ürünlerine pazar olamamakta, aynı zamanda diğer Asya ülkelerinin de pazar olma potansiyelini, daha az maliyetle gerçekleştirmektedir.

Nihai talebin geniş bir pazarı olan Çin, aynı zamanda üretimini yapabilmek için ithal ettiği sanayi ürünlerinin de büyük bir pazarıdır. Çin'in daha ziyade montaj faaliyeti ile uğraşması özellikle Asya ülkelerinden ara mamul ithal etmesini gerektirmektedir. Ancak, Çin henüz gelişmiş bir teknolojiye sahip değildir, bu sebeple üretimini gerçekleştirmek için teknik bilgi ve makine bağlamında teknoloji ithalatını da yapmakta ve bu ürünlere pazar olmaktadır. Hatta bu ülkede üretim yapabilmek ve/veya yaptırabilmek için teknoloji transferi yapan yabancı firmalar böyle bir transferin gelecekte Çinli rakipler doğuracağı endişesiyle teknolojisini yenileme sözü vererek lisans elde etme yolunu seçmektedirler. Büyüklüğü ile göz kamaştıran bu pazarda yer edinmek ve dağıtım kanalları oluşturmak isteyen yabancı firmaların sıklıkla kullandıkları bir diğer yol da franchising yöntemidir (Çakıroğlu, 2006:20). Böylece, hizmet alanında da küresel şebekenin önemli pazarı olan Çin'de yabancı markalı ürünler ve hizmetler, türlerine göre yine yabancı markalı marketlerde, hiper marketlerde, bankalarda, sigorta şirketlerinde veya alışveriş merkezlerinde satışa sunulmaktadır.

Çin'in ithalatındaki çok daha önemli etken, Çin'deki enerji tüketimi kaynaklıdır. Çin'deki enerji tüketimi 1990 ve 2006 yılları arasında senelik olarak %5.8 oranında artmıştır. Bu oran dünyadaki ortalama yıllık enerji tüketimi artışından 3 kez daha fazladır (Project Information Document Appraisal Stage, 2007). Özellikle petrol ihtiyacını karşılamak üzere çok büyük alımlar yapan Çin, kendi kaynaklarıyla ihtiyacını karşılamayınca, bu konuda dışa bağımlı kalmaktadır. Çin'in petrole karşı bu bağımlılığını karşılayacak kaynaklar ise daha ziyade ABD hakimiyeti altındaki ya da ABD orijinli şirketlerin hakimiyeti altındaki enerji kaynaklarında bulunması, Çin'in petrol ithalatında ABD'ye bağımlılığını artırmaktadır (Kara, 2005:62). Ancak, Çin, özellikle İran, Türkmenistan ve Kazakistan'la yaptığı enerji anlaşmalarıyla bu bağımlılığı daha dengeli hale getirmeye çalışmaktadır. Sonuçta Çin'in ihracat ve ithalatının eş zamanlı ve bu denli yüksek miktarlarda bütünleşiyor olması küresel ürünlerin genel olarak arz ve talebini de artırmakta ve bu ürünlerle ilgili fiyatlar üzerinde etkili olmaktadır. Meselâ, Çin'in ucuz ve büyük miktardaki ürün arzından dolayı katma değeri nispeten daha düşük ürünlerin fiyatları çok düşük olurken, petrol gibi talebi çok fakat arzı az ürünlerin fiyatları da hızla yükselmektedir.

3.3. Emeğin Yarattığı Değerin Küreselleşmesi Açısından Çin'in Rolü

Sermaye hareketlerindeki hızlı gelişme ve serbestleşme gelişmiş ülkeler ile çevre ülkeler arasında olması muhtemel emek hareketliliğini sınırlandırmaktadır. Yabancı yatırımların ve ulus ötesi işletmelerin artması, emeğin ulusal ekonomilerin sınırları içerisinde kalmasına sebep olmaktadır. İlk bakışta, emek değerinin ülke içerisinde kalması şeklinde önemli bir fayda olarak gözüken bu durum, fason üretim bağlamında şekillenen şebeke örgütlerle, emeğin bulunduğu çevre ülkenin, az gelişmiş ülke olması sebebiyle, sermayenin emek üzerindeki baskısının artmasına ortam hazırlamaktadır. 1980'li yılların borç krizini gözden geçirirken, küreselleşme sürecinde emek-sermaye ilişkilerini inceleyen Dünya Bankası belgesinde, sermayenin artan hareketliliği karşısında emeğin, sermayenin gittiği yerdeki ucuz işgücü beklentilerinin gerçekleşebilmesi için kendi ülkesinde ve bölgesinde kalması gerekliliği üzerinde ısrarla durulmaktadır. Ayrıca, aynı belgede, sermayenin artan hareketliliği karşısında yerli ülke emeğinin de, kendi bölgesinde olan sermayenin varlığı ile ancak bir istihdam yaratabilmesi sebebiyle, bir şekilde sermayenin başka bir yere gitmemesi (yani 'kaçmaması') için ülkesine gelen sermayeyi kandırması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu durumda, emeğin hâlihazır şartlarda sermayeyi "kandırması" için yapabileceği tek şey de "emek maliyetlerinin bastırılmasını" kabul etmek olmaktadır (Boratav, 2004:26-27). Yabancı yatırımları kendine çekmek ve ulus ötesi şirketleri kendi bünyesinde artırmak gayesi içerisinde bulunan bu bölgeler, emek maliyetlerini olabildiğince düşük tutarak, cazip hale gelmeye çalışmaktadırlar. Son dönemde, hâlihazırda pek çok az gelişmiş fakat gelişme çabasındaki ülkelerde ve özellikle de Çin örneğinde olduğu gibi sermaye, hem uluslararası şirketler olarak hem de ulus ötesi şirketler olarak emek maliyetinin en düşük olduğu bölgelere hareket etmektedir.

1978 yılında başlayan ekonomik reform Çin'de köylerini terk edip, üretimin ve iş patlamasının olduğu şehirlere akan 100 milyon insanın üzerinde bir nüfus hareketi yaratmıştır. Zirai endüstriden, zirai olmayan endüstriye göç eden emek gücü, bir taraftan kendi gelirlerinin önemli bir kısmını evlerine yollayarak kırsal kesimde yaşayan insanların gelir ortalamasını artırırken, diğer taraftan da göç eden bu emek, kentteki emek gücünü tamamlayarak ve düşük maliyetli işgücü sağlayarak ekonomik gelişmeye büyük katkıda bulunmaktadır. Ancak, Çin'de ekonomik gelişmeden elde edilen fayda, kentliler ile göç eden işçiler arasında eşit şekilde paylaşılammıştır ve Çin'in kent orijinli emek piyasası ile kırsal kesim emek piyasası arasında belirgin bir farklılık ortaya çıkmıştır. Kırsal kesimden kentlere göç eden emek gücü kentteki yerli emek gücüne göre çok daha az para kazanmakta, çok daha az fayda elde etmektedir ve dahası sağlık sigortaları mevcut değildir. Kentlere göç eden ve kentli işçilerden ayırt edilmek için 'mingong' olarak da adlandırılan bu emek gücünün pek çoğu, kentte evleri olmadığı için, o bölgelerdeki yatakhanelerde ve sağlıksız koşullarda yaşamlarını devam ettirme mecburiyetinde kalmaktadırlar. Aslında böyle bir durumun gerçek nedeni, Hukou sistemine dayandırılmaktadır (Lu ve Song, 2006:337-338).

Hukou, Hane Halkı Kayıt sistemini ifade eder. Hane Halkı Kayıt Belgesi ile kişinin adı, doğum tarihi, aile adı, şayet evliyse eşinin adı gibi kimlik bilgileri belirlenirken, o kişiye bu belgeyle sınırları çizilmiş bölgede oturma izni de verilmiş olur. Çin'de yüzyıllardır uygulanan bu sistem, 1958 yılında Mao Zedong tarafından, insanların 'çalıştıkları yerleri tanımlayan' bir ikamet sistemi haline dönüştürülmüştür. İnsanlar ikamet ettikleri bölgeler açısından kırsal kesim işçileri ve kent işçileri olarak kategorize edilmiştir. Ziraatın yapıldığı kırsal kesimden kente göç etmek isteyen işçiler, çok sıkı bir kontrolün yapıldığı bürokrasiden geçme mecburiyetinde bırakılmışlardır (<http://en.wikipedia.org> 07.11.2008). Çin yönetimi, mutlak sosyalist rejimden miras aldığı bir kontrol aracı olan Hukou sistemini küresel kapitalist üretime açılmış olmasına rağmen, bir müddet daha devam ettirmiştir. Ancak, miras alınan

emek göçü rejimi, serbest piyasa şartları içerisinde kent-kırsal kesim hiyerarşisini çok daha keskinleştirmiştir (Fan, 2004:283-305). Ucuz emek talebine cevap olmak üzere şehirlere gelen pek çok köylü, kentte kayıtlı görülmemiş, dolayısıyla devlet himayesinin dışında tutulmuşlardır (Fan, 2002:103-124).

Bir taraftan, ikamet belgesine sahip olmayan fakat informal emek piyasasında iş bulan göçmen iş görenler, ekonomik dağılımın ve resmi yardımların faydalarından mahrum kalırken, emek maliyetlerinin düşük olmasından dolayı bu işgücünü çalıştırmak isteyen işverenler, kendilerine göz yummaları için devlet yetkililerine rüşvet vermeye başlamışlardır. 2003 yılında Çin yönetimi, sıkı kent istihdam sisteminden vazgeçtiğini ilan ederek, her vatandaşa hukou statüsü ne olursa olsun, formel emek piyasasına girme hakkını vermiştir. Çin Komünist partisinin merkez komitesi ve devlet konseyi tarafından 2004 yılında ortaklaşa bir doküman yayınlanarak ekonomik iyileşme için emek göçünün faydaları üzerinde durulmuş ve yerel yönetimler, üretken kırsal emek gücünün göç etmesini teşvik etmeleri için sevk edilmişlerdir. Böylece, devlet-piyasa-göçmenler arasındaki ilişki bağlantısında, insanların ziraattan kent istihdamına yönlendirilmesinde, devlet bizzat aktif rol oynamıştır. Öyle ki, kırsal emek göçü miktarı 1995'te 80 milyon iken, 2006'da 150 milyona çıkmıştır. Bununla beraber, hâlâ, göç eden işçiler kentin yerlileri tarafından dışlanmakta ve dezavantajlı şartlar altında yaşamaktadırlar. Devletin nüfus göçü için daha fazla alan sunuyor olmasına rağmen, 'kentli olmanın üstünlüğü', 'kentlilerin yabancı düşmanlığı', ve 'emek-sermaye arasındaki dengesizlik', hem çalışma yerlerinde hem de onlar için ayrılan alanlarda, göç etmiş işçilerin adil davranışa maruz kalmasının önüne geçmektedir. Göçmen işçiler ile kentli işçiler arasındaki bu karşıtlık, emek ve sermaye arasındaki doğal dengesizlik, göçmen işçilerin pazarlık durumunu kötüleştirmektedir. Üstelik, istihdam şartları üzerinde göçmenlerin etkisi şiddetli bir şekilde zayıflatılırken aynı zamanda, kentli işçiler de göçmen işçilerle yer değiştirilmeleri konusunda, pazarlık çerçevesinde, tehdit edilmektedirler (Kan, 2008:193-195). Sonuç olarak, Çin'de ekonomik faaliyetlerde asıl payın sahibi olan yabancı sermaye ve onun yatırımları, yabancı yatırımlara ara mamul üreten yerli firmalar, yabancı sermayeli markalar için fason üretim yapan yerli firmalar ya da bütün bunlardan bağımsız çalışan firmalar, emek maliyetinin, içerisinde bulunduğu çıkmazlar sebebiyle düşük olmasının getirisini daha fazla kâr olarak yaşamaktadır. Bu durum, basında, bilimsel makale ve kitaplarda, sermayedarların toplantılarında, basın açıklamalarında ve kararlarında, çok açık olarak ve büyük bir rahatlıkla dile getirilmektedir (Gözütok, 2005; www.koniks.com, 2008; www.tumgazeteler.com, 2008). Böyle bir uygulama ile Komünist Çin rejimi, kendi halkını kapitalizmin ucuz emek gücü deposu konumuna indirgemektedir.

Çin'deki gerek hammadde fiyatlarının gerekse işçi ücretlerinin düşük olmasının temel sebebi elbette ki, Çin'in gelişme çabası içerisinde olan bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Küreselleşme adıyla dünyayı saran serbest piyasa ekonomisinin, az gelişmiş ancak gelişme çabası içerisinde bulunan ülkelerdeki tesirinin, genellikle bu ülkelerdeki yabancı yatırımlar için vergi muafiyetlerinin olması, hammadde fiyatlarının ve iş gücü fiyatlarının düşük tutulması şeklinde olduğu görülür. Çin'deki işgücü fiyatlarının, bütün dünya ülkelerinin şirketlerinin Çin'e adeta hücum etmesini gerektirecek kadar düşük olmasına yol açan etkenler ise temelde iki tanedir. Bunlardan biri, yukarıda da anlatıldığı gibi uzun yıllar ve hatta serbest piyasa ekonomisine geçildikten sonra da uzunca bir süre hukou sisteminin kullanılmış olmasıdır. Kırsal kesimde, tarımda yeterince gelişme olamamış, ziraat zayıf kalmış ve insanlar bu bölgelerde kayıtlı gözüküyor olmalarına rağmen, resmi olarak çalışma ve yaşama haklarının olmadığı kentlerde sanayi alanlarında gizli ve kaçak şekilde çalışmak sebebiyle, daha fazla gelir elde etmek ya da geçimlerini sağlamak üzere göç etmişlerdir. Ancak bu bölgelerde, kayıtları olmadığı için uzun bir süre kimlikleri kabul görmemiş ve çalıştıkları

halde çalıştıklarını gösteren herhangi bir kanıtları bulunmamıştır. Bu durum, onları işverenler için sömürüye açık nüfus haline getirmiştir. 791 milyon kişiyle dünyanın en büyük iş gücüne sahip olan Çin’de işsizlik 2005 yılında resmi kayıtlarda %4.2 olarak açıklanmasına rağmen, bu oranın gerçekte gizli işsizlerle beraber %20’lere kadar çıktığı ifade edilmektedir (Saray ve Gökdemir, 2007:1-23.). İşsizlik oranının, Çin gibi büyük bir nüfus içerisinde bu kadar yüksek olması, işverenlerin iş gören istihdam ederken pazarlık güçlerini iş görenler aleyhine, oldukça dengesiz bir şekilde artırmaktadır. Böylece işverenler, iş görenleri işe alırken hem daha düşük ücret için iş görenleri birbiriyle rekabet ettirme, hem de işe aldıktan sonra onları işten atma tehdidiyle daha fazla çalışmaya razı bırakma gücüne sahip olmaktadır. Daha önceki hukuk sisteminin varlığının etkisiyle yerli iş görenler karşısında kendilerini onlarla eşit şartlarda bulamayan ve de kırsal kesimden daha fazla ücret ve daha iyi geçim şartları için göç eden göçmen işçiler, işsizlik oranının bu denli yüksek olması karşısında daha az ücrete, daha zor şartlarda çalışmaya razı olma durumunda kalmaktadırlar.

İş görenlerin, işverenler karşısında bu denli zayıf ve korumasız kalmalarının dezavantajı, iş gören maliyetlerinin çok düşük olması sebebiyle Çin’e akın eden ismi dünyaca ünlü firmalarda kısmen kırılmaktadır. Bunun sebebi de, pazarlama politikaları açısından işçi haklarıyla ilgili daha hassas davranmalarından kaynaklanmaktadır (bununla beraber, ucuz işgücünün olduğu yerlere yatırımlarını kaydırmaları onlar için bir ikilemdir). Ancak, gelişmiş ülkelerin Çin’de yatırım yapan firmaları için ara mamul üreten yerli firmalarda veya yatırımını bu bölgeye kaydırmış diğer az gelişmiş ülke firmalarında, küresel sermaye güçlerinin markaları için fason üretim yapan yerli ya da fason üretimi yapan yabancı sermayeli firmalarda ve sadece kendi üretimleri için çalışan yerli firmalarda iş görenlerin yukarıda bahsi geçen hususlardan dolayı karşı karşıya kaldıkları güç eşitsizliği çok büyük boyutlara çıkmaktadır. Üstelik, yerli firmalardan büyük bir kısmı da serbest piyasa şartları içerisinde kontrol dışı, başka bir ifadeyle lisanssız çalışmaktadırlar. Çin’in kendi nüfusuna yetme ve gelişme konusundaki hızlı kalkınma isteği, üretimi her ne şekilde olursa olsun hızlı ve çok miktarda yapmaya yönelik olmaktadır. Bu sebeple Çin’de yapılan her türlü yerli veya yabancı yatırımlardaki çalıştırma şartlarında “modern bilimin dillere destan; iş ahlâkı” (!) kavramı gerçekte göz ardı edilmektedir. Öyle ki, Çin’de üretilen ama Avrupa ve Amerika markalarıyla batılı şirketlerin mülkiyetinde olan mallar, sık sık üzerlerine gelen nihai tüketici baskısından dolayı piyasadan toplatılmakta, hatta bu mallardan dolayı zehirlenmeler ve kazalar olmakta ve kullanım sürelerinin vaat edilenden çok daha kısa olmasından yakınılmaktadır. Bu malların üretildiği iş yerlerinde ise iş görenler açısından kapalı kapılar ardında çok büyük sömürüler ve zulümler gerçekleşmektedir. Hatta kimi zaman, işi yapan, yani üretimi yapan kişiler “işçi” sıfatına bile sahip olmamaktadır. 2001 yılında Jiangşi vilayetinin Ganglin köyündeki bir ilkokulda meydana gelen patlamanın gerçek sebebinin, Çin hükümetinin ‘bedava iş gücünden yararlanma politikası’ dolayısıyla, o ilkokuldaki çocukların bayram fişekleri yapma zorunda bırakılması ve bayram fişekleri yapılırken okulun havaya uçması olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda Çin’de, hapishanedeki mahkumlara da hiçbir ücret ödenmeksizin, bedavaya mal ürettirilmektedir (Kocaoğlu, 2005:30). Çin’deki nasıl olursa olsun tarzındaki iş gören çalıştırma çılgınlığı, lisansı olmayan pek çok işletmeyi de, üretim yapma konusunda cesaretlendirmiş ve vahşi kapitalizmin günümüzdeki görünür yüzü haline getirmiştir. Bununla beraber gelen şikâyetler üzerine işgücüyle ilgili hükümet politikalarında da kısmî düzenlemeler dikkat çekmektedir. Mesela, 2007 yılında Çin’in merkezindeki illegal tuğla fabrikalarına ve maden ocaklarına polis tarafından, ailelerin şikâyetleri üzerine yapılan baskınlarda sadece Hennan ve Shanxi vilayetlerinde köle gibi kullanılan 548 kişinin kurtarıldığı ve bunlardan en azından 38 tanesinin çocuk yaşta ve en gencinin de 8 yaşında olduğu bizzat devlet basını tarafından beyan edilmiştir. Bölgeye Çin devletinin müfettişleri gönderilmiş ve lisansı olmayan binlerce tuğla fabrikalarına ve maden ocaklarına yapılan

baskınlarda kaçırılan çocukların ücretsiz ve çok az parayla çalıştırıldığı, çocukların çalışamayacak kadar yorulmaları durumunda kamçılandıkları, ve işçilerin tuğlalar üzerinde yatıp, onların kaçmalarını engelleyecek şekilde kilitlenen pencerelerin ve kapıların bulunduğu odalarda tutuldukları, müfettiş raporlarıyla tespit edilmiştir. İşyerlerinin muhafızları tarafından yakılan ve yaralanan işçilerin pis ve sefil halleri Çin televizyonlarında yayınlanmıştır (Resim 1) (www.telegraph.co.uk, 2007).

Resim 1: Çin'deki illegal tuğla fabrikalarına ve maden ocaklarına polis tarafından yapılan baskınlarda kurtarılan iş görenlerden birkaç örnek (www.telegraph.co.uk, 2007)

Küreselleşme süreci, çoğu zaman “domino etkisiyle” anlatılır. Dolayısıyla iş görenler açısından Çin’de yaşanan bu durumun diğer dünya ülkelerindeki ama özellikle de, az gelişmiş ve gelişme çabası içerisinde bulunan ülke girişimcilerine ve işçilerine doğrudan yansıması söz konusu olmaktadır. Çünkü Çin, işgücü ve hammadde maliyetlerindeki, dünya konjonktürüyle karşılaştırılmaz kadar dengesiz olan maliyet düşüklüğünü aynı paralelde mamul fiyatlarına yansıtmaktadır. Dünyadaki serbest piyasa ekonomisi şartlarında daha önceki kalite anlayışının önceliği, yerini, markası gelişmiş ülke işletmelerine ait ama üretimi Çin’de Çin işçileri tarafından yapılmış olan malların fiyatının düşüklüğü önceliğine bırakmaktadır. Böylece diğer ülkelerde, o ülkelerin iş görenleri tarafından üretilen malların dünya piyasalarındaki rekabet şansı azalmaktadır. Bunun sebebi, Çin’e göre daha önceden sanayileşen ülkelerde, sanayileşme sürecinin evreleri içerisinde, iş gören ve hammadde maliyetlerinin yükselmiş olması ve bunun doğal olarak mamul fiyatlarına yansımasıdır. Çin ve benzeri üretim sahaları dışındaki daha önceden sanayileşmiş ülkelerin mamulleri ile Çin mamullerinin arasındaki kışkırtılan fiyat rekabeti, Çin’in haricinde üretim yapan ülkelerde iş gören ücretleri, ara mamul ve hammadde fiyatları gibi maliyet unsuru olabilecek alanlarda da ücret ve fiyat düşüklüğüne gidilmesi ve aynı zamanda girişimcilerin kendi kâr marjlarını azaltmaları anlamına gelmektedir. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerin işletmeleri için dünya piyasalarındaki fiyat rekabeti çok daha şiddetli bir mücadeleye konu olmaktadır. Bu ülkelerde üretimin en önemli kısmını, organize edilen şebeke örgütlerde, küresel sermaye güçlerinin markaları için yapılan fason üretim oluşturur. Haliyle, bu ülke işletmelerine fason üretim yaptıran marka sahibi işletmeler, üretim siparişi (talimatı!)verdiği işletmeleri şayet istedikleri ucuz fiyata üretim yapmazlarsa, üretim siparişlerini Çin’e kaydırmakla tehdit etmektedirler. Böyle bir tehditle karşı karşıya kalan, gelişmiş ülkelere nispetle az gelişmiş ama gelişme arzusu olan ülkelerin girişimcileri çoğunlukla iki karar arasında seçim yapmak zorunda

kalmaktadırlar. Bu kararlardan birincisi ve ilk olarak deneneni, işçi maliyetlerini minimuma indirmeye çalışıp, ara mamul ve hammadde fiyatlarında ucuz olanı tercih etmek ya da kendilerine bu mamulleri satanları, bu defa kendileri, fiyat açısından rekabete maruz bırakmak olmaktadır. Ancak, hukuk kurallarının ve iş gören sosyal güvenliğinin, işçi hakları, tüketici ve satıcı hakları çerçevesinde geliştiği ve sistemin buna göre düzenlendiği ülkelerde, uzunca bir süre işçi ve hammadde maliyetleri açısından bu tür bir gerileme, her şeye rağmen Çin mallarıyla rekabet edebilecek düzeyde olamamaktadır. Bu durumda, girişimcilerin büyük bir kısmı ikinci kararlar yüzleşmektedir. O da, kendi ülkelerinde yatırımlarına son verip ya da bu yatırımları olabilecek en az düzeye düşürüp, Çin ya da düşük maliyetle üretim yapabilecekleri benzer ülkelerde yatırım yapmaya başlamaları olmaktadır. Yatırımların büyük bir kısmı da, diğer ülkelerle karşılaştırılmaz kadar düşük maliyet unsurlarına sahip olan Çin'e olmaktadır.

3.4. Sermaye ve Finans kaynaklarının Küreselleşmesi Açısından Çin'in Rolü

Sermaye hareketleri, küresel dünyada birçok şekilde gerçekleşmektedir. Bunların en bilineni, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarıdır. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının başlangıcı, sanayi devrimi sonrasında, özellikle Batı Avrupa'daki gelişmiş ülkelerin, Afrika, Asya ve Amerika'nın az gelişmiş bölgelerindeki zengin hammadde kaynaklarından ve emek gücünden yararlanmak gayesiyle gerçekleştirdikleri sömürülere kadar geriye gitmektedir. Gelişmiş ülkelerin, kendi sömürgelerindeki (meselâ İngiltere'nin Hindistan'da gerçekleştirdiği sömürüdeki) girişimleri, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. I. Dünya Savaşından sonra sömürgecilik resmi bağlamda sona ermiş gözükmese de, özellikle II. Dünya Savaşından sonra Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları hızla artmıştır (Çakır ve Ülkütaş, 2007:48). Bu bağlamda, sanayileşme-kapitalistleşme sürecinin başlangıcında, özellikle gelişmiş Batı ülkeleri, açık ve görünür sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmakla birlikte, 2. Dünya Savaşından sonraki dönemde ABD, az gelişmiş ülke ve bölgelere sadece görünürde ve söylemde bağımsızlık imajı yüklerken, örtülü ve öncekinden daha "derin" bir sömürgecilik çağı başlatmıştır. Bu yeni sömürgeciliğin en önemli aracı ise hibe ya da doğrudan yatırımlar adı altındaki güdümlü sermaye hareketidir.

Yabancı yatırımların, ortak yatırım şirketlerinin, çok uluslu şirketlerin ve ulus ötesi şirketlerin varlığı aynı zamanda sermayenin de küreselleşmesi anlamına gelmektedir. Çünkü bu yöntemlerle şirketler, sermayelerini bir başka ülkede ya da bölgede yatırıma dönüştürmekte, böylece, dünyanın farklı yerlerinde sermaye dolaşımı sağlanmaktadır. Yapılan yatırımlardan elde edilen kârlar, dünyanın başka bir bölgesinde ya da aynı bölgede yeni yatırımlara dönüşebilmektedir. Sermayenin farklı bölgelerde yatırıma dönüşmesinin devamlılığında, o bölgelerde üretilen ürünlerin ara mamul ya da endüstri mamulü halinde yeni bir sermaye kalemi olarak dünyanın başka bölgelerindeki işletmelerde kullanılması da sermayenin küreselleşmesinin alt adımlarını oluşturmaktadır. Çin, yukarıda üretim bağlamında da ifade edildiği gibi sermayenin küreselleşmesindeki en tipik modellerden biridir. Meselâ, Çin küresel otomobil üretiminde sermayenin kendine yönlendirilmesi açısından önemli bir oyuncu olmuştur. Çin'deki otomobil piyasası, üreticilere, tedarikçilere ve hizmet sağlayanlara büyük fırsatlar sunarak, dünyanın büyük otomobil üreticilerinden pek çoğunu, bu piyasaya girme konusunda isteklendirmiştir. Toyota, 2004'te Guangzhou'da dördüncü ortak girişim yatırımını oluşturmuş ve Çin'deki kendi üretim kapasitesini 2006'da 335.000 üniteye çıkarmayı planlamıştır. Ayrıca Çin piyasalarındaki böyle bir stratejik dönüşüm, halihazırdaki arz zincir şebekelerini de harekete geçirmiştir (Liao ve Hong, 2007:511). Böylece otomobil gibi katma değeri daha yüksek bir üretim alanında da Çin, sermayenin çekim noktası haline gelmiştir.

Sermaye hareketlerinin dünyanın geneline yayılması, teknolojik gelişmelerin de paralelinde dünyayı bir finans piyasasına çevirmiştir. Öyle ki, BM İnsani Kalkınma Raporuna göre dünya üzerinde her gün 1.5 trilyon dolardan fazla para, bir şekilde el değiştirmektedir (Aydemir ve Kaya, 2007:264). Küreselleşme sürecinde, özellikle son dönemlerde, sermayenin küreselleşmesinin etkisiyle, finansman konusu daha baskın bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Ülkelerin borsalarında çöküşler ve yükselişlerle değişen değerler, kimilerinin batışına, kimilerinin de daha fazla kazanmasına sebep olurken, her bir çöküşte sermayenin dışarıya çıkmasına yol açmakta, sonuçta da ülke içerisinde büyük ekonomik ve ardı sıra siyasi krizlerin sebebi olmaktadır. Yaşanan ekonomik krizler, yeni baştan ülkeyi toparlamak gayesiyle uluslar arası para fonlarından borç alınmasına kadar gitmektedir. Böylece bu ülkeler yönetimi ve karar verme hakkı gelişmiş ülkelerde olan uluslar arası (küresel!) kurum ve kuruluşların yaptırımlarıyla karşı karşıya gelmektedirler. Diğer taraftan, dünya üzerinde kâr elde etme anlayışının yönü de değişmiştir. Artık, mamullerin üretimi ve ticareti üzerinden değil, finans kurumları aracılığıyla, paranın üzerinden kâr elde etme anlayışı yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda, yaratılan ulusal veya uluslararası diye düşünülen paralar üzerinden spekülasyonlar yapılmakta, para, değerinin düşük olduğu zamanlarda satın alınıp, değerinin yükseldiği zamanlarda satışı çıkarılmaktadır. Hatta para üzerinden yaratılan spekülasyonlarla ulusal ekonomiler üzerinde baskı oluşturulup, siyasi krizler yaratılmaktadır. Uluslararası, küresel ya da bölgesel birlik paraları olduğu düşünülen (düşündürülen) Dolar, Euro gibi para birimleri, yine küresel olduğu düşünülen ekonomik ve siyasi krizlerden zarar görmemek için az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke bankalarında büyük miktarlarda rezerv edilmektedir. Böylece küresel para birimlerinin değeri bizzat, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları ve diğer finans kurumları tarafından korunmaya alınmaktadır.

Finansman açısından dünya üzerinde dikkat çeken bir diğer husus ise, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, onların kendi ulusal bankalarının yanında kendilerine göre çok daha gelişmiş ülkelerin bankalarının ve finans kurumlarının en azından marka olarak yer almasıdır. Markalı olan bu finans kurumları, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde açtıkları şubelerle o ülkenin yatırımları sonucunda elde edilen birikimi uluslar arası alana taşımaktadırlar. Bu durum, mal üretiminde gerçekleşen fason üretimin bankacılık ya da finans alanına taşınmasıyla da benzerlik göstermektedir. Böylece, bu bankaların bulunduğu bölgelerdeki yabancı bankalarda toparlanan paralar ya yatırım olarak ya da doğrudan finans kaynağı olarak bankanın orijini (merkezi) olan ülkeye kaymaktadır. Bu durum, aynı zamanda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin para ve sermaye birikimlerinin kontrolünü yabancı bankaların eline vermektedir.

Çin'in finansal küreselleşme sürecine katılımındaki en önemli tesir, Hong Kong aracılığıyla olmuştur. Hong Kong'un çok uzun bir süre İngilizlerin sömürsü ve yönetimi altında kalmış olması, İngiliz kültürünün o bölgeye sirayet etmesinde, sermayenin kamuya ait değil de şahsın mülkiyetinde ve kullanımında bulunma modelinin oluşturulmasında, finans kurumlarının varlığının bilinmesinde ve modellendirilmesinde fakat en önemlisi de tüketim kültürünün oluşturulmasında çok büyük bir rol oynamıştır. Gerçekte, Hong Kong'un Çin üzerindeki rolünün iki açıdan değerlendirilmesinde fayda vardır. Bunlardan birincisi, Çin'in dışa açılmasından daha önce Hong Kong'un İngilizler tarafından bir turizm ve finans merkezi haline getirilmiş olması sebebiyle, bu bölgenin zaten uluslar arası sermaye ve finans kaynaklarına alan olmasıdır. Hong Kong'da bir araya gelen uluslar arası sermaye, Çin'in serbest piyasa bağlamında sınırlarının bir kısmını dışarıya açmasıyla beraber, Çin'in kıyı bölgelerinde yabancı yatırıma dönüşmüştür. Fakat, aynı zamanda, Çin piyasalarında faaliyet gösteren firmalar da Hong Kong'u bir merkez olarak görmektedirler. Yani bir taraftan Hong Kong'da daha önceden yer alan yabancı ve yerli firmalar, Çin'in küresel dünyaya kendini

açmasıyla beraber, yatırımlarını Çin'e kaydırırken, diğer taraftan hem bu firmalar hem de dünyanın başka bölgelerinden Çin'e akın eden diğer yabancı firmalar, Hong Kong'u vazgeçilmez bir finans merkezi olarak görüp değerlendirmektedirler. Bu sebeptendir ki, dünyanın en fazla yabancı yatırımlarına sahip olan ülkelerinden biri Çin'in, artık kendi topraklarına kattığı Hong Kong, yine dünyanın en büyük finans merkezlerinden biri (ya da kapitalist batının Truva atı) olarak anılmaktadır. Çin'in dışarıya açılışı ve Çin'e dışarıdan gelen yolun kapısı daha önceden İngiliz sömürsünde bulunan, Hong Kong olmuştur. Ancak, Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun iddiasına göre, uluslararası finans merkezi olan 'Hong Kong, Hong Konglular tarafından yönetilmektedir' ve özel idari bölge hükümetinin iç işlerine hiçbir şekilde merkezden karışılmamaktadır (<http://turkish.cri.cn/1/2007/03/16>).

En büyük finans merkezlerinden birinin Çin'de olması ve Çin'in uluslar arası alana bu denli açılmış olması ya da başka bir taraftan bakıldığında uluslararası sermayenin yatırım ve daha fazla kâr için Çin'e akın etmesi, çıkabilecek küresel krizlerden de Çin ekonomisinin diğer ülkelere göre çok daha fazla etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu sebeptendir ki, geçmişteki küresel ekonomik krizlerden büyük ölçüde sarsılan az gelişmiş ve gelişmekte olan Asya ve Uzak doğu ülkelerinde olduğu gibi Çin'de de bu tür küresel krizlerden etkilenmemek için döviz rezervi yapılmıştır. Ancak, Çin'de yapılan döviz rezervi, diğer ülkelerde yapılan döviz rezervine kıyasla çok büyük miktardadır. Çin'in merkez bankası olan Çin Halk Bankasının yaptığı açıklamaya göre Çin'in döviz rezervleri 2008 yılının Mart ayı sonunda bir önceki yılın aynı dönemine göre %40 artarak, 1.68 trilyon dolara çıkmıştır. Çin, geçen yılki döviz rezervlerine bu yıl 461.9 milyar dolar daha eklemiştir (<http://www.tumgazeteler.com>, 04.09.2008). Bu durum, Çin'in küresel krizlerden etkilenmemesi için aldığı bir tedbir olsa da artık uluslararası para birimi gibi düşünölmeye başlanan doların, para birimleri farklı olan ölkeler tarafından bizzat korunması ve de değerinin mümkün olduğu kadar muhafazası anlamına gelecektir. Ancak, doların dünya finans piyasalarında değerinin düşmesi durumunda Çin ve Çin gibi ölkelerin çok daha büyük bir krize girmesi kaçınılmaz olacaktır.

Finans kaynakları açısından bir diğer önemli husus ise petro-doların varlığıdır. Çin için ülkenin en önemli problemlerinden biri ekonominin lokomotifi olan sanayie petrol sağlamaktır. Bu bağlamda, Çin, dünyadaki en büyük petrol tüketicilerinden ve haliyle petrol ithalatçılarından biridir. Bu durum, Çin'in petrol çıkaran ölkelerle yaptığı bütün anlaşmalara ve ortaklıklara rağmen, Çin açısından önemli bir dışa bağıllık yaratmaktadır. Kendi topraklarında çıkan petrol miktarından çok daha fazla petrol ihtiyacı olan Çin, bu ihtiyacını Ortadoğu ve Asya ölkelerinin petrol şirketlerinden karşılamaktadır. Ancak, diğer enerji kaynaklarında da olduğu gibi petrol için ödenen paralar da küresel sermaye güçlerinin banka ve diğer finans kuruluşlarına gitmektedir. Çünkü Orta Doğu ve Asya ölkelerinde, kendi bankalarından ve finans kuruluşlarından daha çok yabancı bankalar yer almaktadır. Fakat en önemli etken bu bölgelerdeki petrol kaynaklarının çoğunlukla ABD'nin ve onun petrol şirketlerinin hakimiyeti altında bulunmasıdır (Kara, 2005:62). Böylece, dünyanın en büyük petrol ithalatçılarından biri olan Çin'in ithal ettiği petrol için ödediği paralar, yine küresel sermaye güçlerinin finans kurumlarına yatırılmakta, oradan da ABD ve AB ölkelerindeki hisse sahiplerine doğru yönlenebilmektedir.

4. Sonuç: Madalyonun Diğer Yüzü: Çin Kimin Süper Gücü?

"Bütün Çinli'ler aynı anda zıplarlarsa, dünya kıyameti yaşar" sözü uzun süredir duyduğumuz, kendince de doğruluk payı olduğunu düşündüğümüz bir korkunun ifadesidir. Çin için yaratılan korkular ya da ümitler, sadece bu sözle bitmemiştir. "Çinliler artık kendi topraklarına sığamıyorlar, yakında deniz yoluyla Amerika'ya geçip orada yerleşecekler", "Çin ve Rusya, Amerika'ya karşı işbirliği yaparsa, tek kutuplu dünya biter", "Çin geleceğin süper

gücü” vs... Bir dönem Japonya için yaratılan ve hayranlık bırakan pek çok efsane, konuları farklı olsa da bu defa Çin için dillendirildi. Japonya büyüdü, gelişti ve teknolojik olarak önemli adımlar attı, bütün bunları yaparken de kendi kültürünü muhafaza ettiği iddia edildi(!). Üstelik bunların pek çoğunu kendi markasıyla, kendi sermayesiyle, çok da yabancı sermayenin talanına maruz kalmadan gerçekleştirdi fakat dünya siyasetinde hiç bir zaman süper güç olma bir yana, sözü dinlenir normal bir güç olma vasfını dahi kazanamadı.

Çin ise, teknolojik gelişmede yaşadığı uzun süreli gecikmenin telaşını, belirli bölgelerini, özellikle de kıyı bölgelerini yabancı sermayeye açarak, ekonomik sisteminde, uluslararası yaptığı anlaşmalar doğrultusunda değişiklikler yaparak gidermeye çalışmıştır. Küresel zincire katılma konusundaki çabaları ve nüfusunun büyüklüğü onu, dünya sermayedarlarının bütün dünya pazarlarına sunulmak üzere üretim yaptırabileceği bir “Dünya Fabrikası” haline getirmiştir. Japon işletmelerinin yönetim anlayışı olarak “kaliteli ve uzun kullanımlı”, “iyi ve sıkı kontrol edilmiş”, “sürekli gelişmeye ve geliştirmeye” yönelik mamul ve üretim tarzı bilimsel literatürde hızla yer alıp, üzerine teoriler ve yöntemler oluşturulurken, Çin, yeterince kaliteli olmayan, çabuk bozulan ve yıpranan, kimi zaman sağlık açısından tehlikeli, üretirici firma tarafından marka imajının korunması için toplatılmaya hazır, çoğu zaman taklit ama her zaman bütün dünya pazarlarında neredeyse el atılan her rafta yer alan, çok miktarda ürettirilmiş “Made in China” ürünlerle bilinmektedir. Üstelik Çin’in kalitesiz, taklit, dışarıya bağımlı fakat çok ucuz ve çok miktarda ürünle anılmasının haricinde kendine mahsus bir işletme ve üretim anlayışı da mevcut değildir. Çin’in üretiminin ve ihracatının gerçek kaynağı Yabancı Yatırımlardır. Yukarıdaki her başlıkta ayrı ayrı anlatıldığı gibi bunun pek çok sebebi olmakla beraber temelde iki sebebe dayalıdır. Bunlardan ilki, Çin’in hemen hemen bütün dünya insanların kafasında çekik gözlü insanları, büyük nüfusu, Maoist anlayışı, büyük coğrafyası vb. özellikleriyle yer edinmiş bir imaja sahip olmasıdır. Dolayısıyla “Made in China” dünya insanlarına uzak ve yabancı bir kavram değildir. İkinci ve asıl önemli sebep ise dünyadaki tüketim anlayışının değişmiş olmasıdır. “Değişmeyen tek şey değişimdir”, “moda hızla değişir” vb. anlayışlar ardı sıra “kullan-at” davranış modelini ve zihniyetini de yaygınlaştırmıştır. Madem kısa sürede atılacaktır, öyleyse pahalı olmamalıdır, haliyle, sağlam ve dayanıklı olması çok da gerekmeyecektir. Gerçekte, Çin’deki üretim, dünyadaki mevcut tüketim anlayışının da cevabı olmuştur. Ya da dünyadaki tüketim anlayışının hızlandırılıp, sürümünden daha çok kazanmanın yolu Çin’deki ucuz ve çok miktardaki üretimle açılmıştır. Çin, endüstriyel mamuller ve tüketim malları açısından hem çok büyük bir pazardır, hem de dünya pazarına hitap edebilecek miktarda ve tüketimi hızlandırabilecek vasıfta mamulü üretme potansiyeline sahiptir.

Yabancı yatırımların Çin’e bu kadar yoğun hareket etmesi, elbette ki ucuz üretimin varlığıyla ilgilidir. Çin’deki üretim için etrafındaki Asya ülkelerinin ucuz girdi sunuyor olması, hammadde kaynaklarının ucuzluğu, enerji kaynaklarının ucuzluğu, iş gücünün ucuzluğu ve sahipsizliği ayrıca Çin’in çevre kirliliğini umursamıyor olması üretimin maliyetini yabancı yatırımlar açısından son derece çekici hale getirmiştir. Çin, kendini o kadar baştan savma ve o kadar horca kullanıma açmıştır ki, bu gün dünyanın diğer bir kısım ülkelerinin kullanılmayan, süresi bitmiş teknolojik atıklarının çöplüğü haline getirilmiştir (www.milliyet.com.tr, 2009/01/12). Bu durum, özellikle gelecek nesiller için büyük risk taşıdığı gibi, Çin’deki hâlihazır iş gücünün kullanımı, vahşi kapitalist dönemini yeni baştan akıllara getirecek seviyededir. Emek gücü, kapitalist sisteme geçilmesine rağmen hukou sisteminin bir müddet daha devam etmesinin getirdiği alt yapıyla sahipsiz ve kimliksiz kalmış, hukou sisteminde yapılan düzenlemelere rağmen hâlâ hukuki sistemler açısından iş gücünün çoğunluğu kendi haklarına kavuşmamıştır. İşçi haklarının bu denli yavaş kazanılmasının ardında hukou sisteminin etkileri kadar, Çin’deki işsizlik oranının gerçekte çok büyük miktarlarda olması

bulunmaktadır. Daha önceki tarım politikalarının tarımı geliştirmemesi, kentlerdeki işçi nüfusa kırsal kesimlerin işsiz, üstelik de sanayi için vasıfsız yığınlarını eklemiştir. Böylece, sermaye sınıflarının, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde üretim maliyetleri açısından avantaj olarak gördüğü ucuz iş gücü, Çin'in kendi karakteristik özelliklerinden dolayı bir kat daha ucuzlamıştır. Çin'de yatırım yapan büyük sermayeli işletmeler, dünya pazarlarında sosyal sorumluluk(!), iş ahlâkı(!) açısından imajlarını koruma durumunda oldukları için Çin'in yerli sermaye yatırımlarına ya da gelişmekte olan ülkelere Çin'e akan dünya pazarlarının kontrolünün daha az olduğu diğer yabancı sermaye yatırımlarına göre, işçi ücretlerini ve haklarını, Çin ortalamasının üzerinde tutmaktadırlar. Ancak, bu durum gerçekte bir paradokstur. Çünkü birincisi, en tanınmışından en adı sanı bilinmeyenine, en büyüğünden en küçüğüne kadar Çin'e yatırım yapan bütün yabancı sermaye işletmeleri, Çin'in ucuz hammadde, ucuz ara mamulü ve ucuz enerjisi kadar belki de ondan çok daha fazla, ucuz işgücünden dolayı bu bölgeye yatırımlarını kaydırmışlardır. İkincisi, Çin'deki bu büyük sermayeli işletmeler için sağlanan ara mamul ve diğer girdilerin bir kısmı yerli veya gelişmekte olan yabancı sermaye işletmelerinin çok kötü şartlarda çalıştırdıkları iş gücü tarafından üretilmektedir (Yukarıda anlatılan, tuğla ve kiremit fabrikalarında köle gibi çalıştırılan işçiler örneğinde olduğu gibi). Çin'deki hükümet yönetimleri de, bu konudaki çabalarının ve denetimlerinin gecikmişliğinin ötesinde, yeterince samimi değildir. Çin hükümetleri, ekonomik ve teknolojik gelişmenin, yabancı sermayenin Çin'e gelmesiyle olacağını düşünmektedirler. Bunun için Çin'in yabancı sermaye açısından cazip olması gereklidir, bu da hammadde ve işçi ücretlerinin düşük tutulmasıyla mümkün olacaktır. Aslında, Çin'deki iş görenlerin kötü çalışma şartlarının varlığı aşikâr olmakla beraber, bu durum en gelişmişinden en az gelişmişine kadar çoğu ülkedeki dinleri, dilleri, ırkları her ne olursa olsun pazardaki tüketici konumunda bulunan dünya insanlarının büyük bir kısmı için ve iş ahlâkı, sosyal sorumluluk vb. söylemlerde mangalda kül bırakmayan bilim dünyası için çok dikkate alınan bir husus olarak görülmemektedir. Daha ucuz mala kavuşan tüketici, daha çok kazanan sermayedar, bu şekilde geliştiğini ya da gelişeceğini düşünen Çinli yöneticiler, aralarında menfaatleri icabı, üstü kapalı bir anlaşmaya varmış gibi durmaktadır.

Çin'deki yabancı yatırımların kapısının büyük ölçüde Hong Kong'dan açıldığı söylenebilir. Daha önceden İngilizlere kiralanan Hong Kong dünyanın önemli finans merkezlerinden biri haline getirilmiştir. Böylece Çin'in hemen yanı başında uluslararası sermaye güçleri konuşlanmıştır. Hong Kong'un kiralama döneminin bitip, Çin'e dahil edilmesinden sonra orada biriken finans kaynakları sermaye olarak Çin'e daha çok miktarda ve daha hızlı girmiştir. Aynı zamanda, Çin'de yapılan yerli ve çoğunlukla yabancı yatırımlar sonucunda elde edilen gelirlerin Hong Kong'daki uluslararası finans kuruluşlarında değerlendirilmesi Çin'in cazibesini bir kat daha artırmaktadır. Dünyanın en büyük miktardaki petrol ve enerji kullanıcılarından biri olan Çin'in küresel sermaye güçlerinin finans kuruluşlarına kazandırdığı petro-dolarlar ve krizlere tedbir olarak bizzat kendi merkez bankalarında rezerv ettiği dolar ve Euro'larla değerini koruduğu küresel para birimleri de düşünüldüğünde Çin, küresel dünyanın finans motorunun önemli bir kazanç kapısıdır.

Görüleceği üzere, küreselleşme sürecinin şebeke örgüt yapısı içerisinde Çin ve Çin'deki işletmeler, sermaye, emek, üretim, pazar ve finans açısından kendine yer bulmuş ya da kendine bu şebekede bir rol verilmiştir. Ancak, bir gün Çin'de yatırımlarını yaparak, kazançlar elde eden firmalar, yatırımlarını ve elde ettikleri gelirleri toplayarak, ülkelere geri dönerlerse, o zaman Çin, aynı gelişme seviyesini muhafaza edebilecek midir? Elbette ki, bunu tersiyle de düşünmek gereklidir. Yani, orada konuşlanmış, düşük maliyetlerden ötürü büyük kazançlar elde etmenin umuduyla yatırımlar yapan yabancı sermaye, Çin'den çıkmaya cesaret edebilecek midir? Fakat sanayileşmenin genel sürecine bakıldığında, bir müddet sonra

teknolojinin ve sanayinin gelişmesiyle beraber, üretim faktörleri de düşük maliyet avantajlarını kaybetmektedirler. Haliyle, küresel sermaye kendine bu günlerde çok adı geçen Afrika gibi üretim açısından nispeten ucuz yeni yerleri mekân edinirse ne olacaktır? Böyle bir durumda, ekonomisinin, üretiminin ve teknolojisinin ana ayağını yabancı sermayeye bağlamış olan Çin, yine aynı süper güç olma iddiasını devam ettirebilecek mi, ya da diğer ülkeler tarafından süper güç adayı bir bölge olarak düşünülebilecek midir? Farz edilsin ki, Çin, gelişme arzusuyla ve taklit yeteneğiyle yabancı sermayeye muhtaç olmayacak bir potansiyele sahip olma çabası gösterebilir. O zaman da şu soru akla gelmektedir: Gelişmiş ülke işletmeleri, Çin'in kendi yerli sermayesinin kendisine rakip olmasına göz yumarak, kendi teknolojik sırlarını onlarla paylaşacak mı? Her halükarda yabancı sermayenin Çin'i terk etmesi en azından şimdilik Çin için bir risk taşımaktadır. Öyleyse, Çin gerçekten bir süper güç müdür? Ya da gelecekte süper güç olma iddiasına sahip olmaya devam edecek midir? Eğer cevap "hayır ise, bu durumda Çin, şişirilmiş bir balondan ibarettir ve bu balon şimdilik birilerinin işine yaramak için havalandırılmıştır. Şayet cevap "evet" ise, bu durumda da Çin kimin süper gücüdür ya da kimin süper gücü olacaktır? Çin gerçekten ekonomisiyle, finans kaynaklarıyla, daha da önemlisi siyasetiyle ve çok daha önemlisi hiç değilse kendi insanına verdiği kıymetle donanmış kültürünün mevcudiyeti ile 'dünyada söz sahibi' gerçek bir "süper güç" mü olacaktır? Yoksa, Çin, küresel sermaye güçlerinin biraz daha zenginleşmesini ve dünya üzerinde biraz daha fazla hakimiyet sağlamalarını kolaylaştıracak, birilerinin '**süper gücü**' mü olacaktır?

Elbette ki, bilimsel çalışmalar, özellikle de teorik çalışmalar, geleceğe kısmen ışık tutmakla beraber, geleceği bilme konusunda müneccimlik yapamaz. Bütün bu soruların cevabı gelecekte verilecektir. Ancak, Çin'in şimdiki durumunun dünya üzerindeki iki yansımasının değerlendirilmesini yapmakta da fayda vardır. Bunlardan biri, geleceğin muhtemel bölgesel işbirliğinin gücünü azaltmaya yöneliktir. Daha önceki ekonomi ve siyasi rejimleri bakımından kader birliği yapmış olan ve hemen hemen aynı blokta yer alan Rusya ve Çin gerçekten büyük bir işbirliği yaparlarsa, bugünkü Amerika ve Avrupa odaklı güçler devamlılıklarını aynı şekilde sürdürebilirler mi? Böyle bir işbirliği kontrolden çıktığı andan itibaren batı dünyası için büyük bir risktir. Öyleyse Çin, Rusya ile işbirliği yapmasına gerek kalmayacak şekilde kendi kendine yeter ve tatminkâr seviyeye getirilmelidir. Bu da batı odaklı yabancı sermayenin Çin'in ekonomisi ve siyaseti üzerindeki kontrollü güç kurmasıyla mümkündür. Çin'deki batılı sermayedarların ve şirketlerin kontrolü altında gerçekleşiyor gibi görünen ekonomik gelişme, bölgede yapılabilecek, büyük işbirliklerinin önüne geçmede rol oynayabilecektir.

Çin'in dünyadaki bir diğer aksi ise, ucuz üretimin yaptırılması için, batılı markalı kapitalist şirketlerin, batı dışı ülke ve topluluklara, hâlihazırda onlara yaptırdıkları üretimlerini Çin'e kaydırma tehdidinde bulunarak, üretim maliyetlerini ve haliyle ürün fiyatını düşürmelerine yönelik hızlandırdıkları rekabette olmaktadır. Uzun süredir gelişme çabası içerisinde olan ülkelere daha ucuz maliyetin olduğu ülkelere ve başta Çin'e yatırımların kayması, yatırımı kaydıran girişimcilerin, kendi ülkelerinde ekonomik bağlamı sorunlar yaratmaktadır. Bu ülkeler, sanayileşme süreçlerinde dışa bağımlı, dışarıdan gelen talimatlarla üretim yapan ve çoğu durumda talimat dışına taşmayıp, kendi başlarına üretim yapma, sanayi geliştirme ve daha üst bir sanayi alanına bağımsız sıçrayış yapma özelliğini gösteremedikleri için, kendilerinden daha ucuza üretim yapan ülkelere kayan yatırımlardan dolayı birden içi boşaltılmış hale gelmektedirler. Bunun telaşıyla da ülkede işçi ücretleri, o ülkeye ait hammadde fiyatları vb. maliyetler yeni düzenlemelerle düşürülme yoluna gidilmektedir. Ancak, bu düzenlemeler o ülkenin sadece kendi içerisinde kendi inisiyatifiyle yaptığı düzenlemeler olarak kalmamaktadır. Uluslararası birlikler, gelişmekte olan ülkeleri, kendi

içlerine dâhil etme konusunda heveslendirerek ya da onları borçlandırarak, daha yatırımlar başka ülkelere kaymadan, tarım politikalarında, işçi ücretlerinde ve işçi haklarında bir takım değişiklikler yapmaları için onları yönlendirmekte ve kimi zaman mecbur tutmaktadırlar. Meselâ Uluslararası Para Fonuna (IMF'ye) göre Türkiye'deki istihdamı artırmak ve iş gücü açısından Türkiye'nin rekabet gücünü yükseltmek için alınması gereken tedbirlerden bazıları; 'asgari ücretin Türkiye'nin rekabet ettiği diğer ülke gruplarıyla aynı düzeye çekilmesi, bu çerçevede, iş gücü üzerindeki kıdem tazminatı ve diğer maliyet unsurlarının Türkiye'nin rekabet ettiği diğer ülkeler düzeyine paralel hale getirilmesi' şeklinde sıralanmaktadır. Daha önceden de, IMF birinci başkan yardımcısı Anne Krueger, Türkiye'de asgari ücretin yüksek olduğunu beyan etmiştir (Milliyet, 2006). IMF'nin ısrarla bahsettiği Türkiye'nin rakibi olan ülkeler, Avrupa ve Amerika değildir. Dolayısıyla Türkiye'deki asgari ücret, AB ve ABD'dekinden değil, Çin'deki asgari ücretten yüksektir. Çünkü Türkiye'nin rakibi, Hindistan, Pakistan, Çin vb. gibi gelişmiş ve zengin olmayan ama gelişme isteğinde olan ülkelerdir. Bu ülkelerin işçi ücretleri, hammadde fiyatları gibi üretime maliyet oluşturacak unsurları, özenilmesi gereken durumda değildir, bilakis gelişmiş ülke iş görenlerine göre ve hatta kendi geçim şartlarına göre oldukça düşüktür ve bir an önce iyileştirilmelidir. Ancak, böyle bir iyileştirme, bu ülke işletmelerine üretim yaptıran gelişmiş ülke işletmeleri ve bu işletmelerin destekçisi olan uluslararası örgütler için çok da istenen bir durum değildir. Zaten, görülen odur ki, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler "Süper Güç" olduğu iddia edilen Çin örneğine benzemeleri için teşvik edilirken, bu ülkelerin işletmeleri, dünyadaki 'Çin' kaynaklı rekabetten dolayı birbirleriyle, daha fazla ucuz fiyat üstünden, kıyasıya rekabet ettirilmektedirler. Dolayısıyla, dünyanın tepesinde yer alan ve az gelişmiş ülkelerin bir kaçının toplam gelirlerinden daha büyük gelirlere sahip olduğu öngörülen küresel sermaye sahibi işletmeler adına, bütün dünya hızla "Çinleştirilmektedir". Bunun anlamı, dünya üzerinde işçi maliyeti denilen kalemlerin, hammadde fiyatlarının, tarımla ilgili fiyatlandırmaların seviyesinin daha fazla kâr için hızla düşürülmesi demektir. Bu durum, aynı zamanda, az gelişmiş ülke işletmelerinin kendi kâr marjlarını, şebekenin merkezinde bulunan markalı işletmelerin kârları için, alabildiğince düşürmeleri, merkezdeki işletmelerin de kâr marjlarını bir o kadar yükseltmeleri anlamına gelmektedir.

Küresel kapitalizm savunucuları, küreselleşme sürecini, bütün ülkelerin sınırlarını birbirilerine açmaları olarak anlamlandırırken ve de dış dünyaya sınırlarını açan bütün ülkelerin geçmişe göre daha da zenginleşeceğini vaat ederken, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının az gelişmiş bölgelerin sömürülmesi pahasına, daha önceki zenginlerin lehine hızla artacağından pek bahsetmemektedirler. Bütün dünya insanları, ülke yöneticileri, sermaye sahipleri, iş görenleri birbirlerine karşı adaletli olsa idi, belki küreselleşme süreci dünyadaki adaletli gelişmeyi ve zenginleşmeyi de sağlayabilecekti. Ne yazık ki, kendi gelişmesi, zenginleşmesi ve ilerlemesi için bir başka ülkenin hele de kendinden menfaat beklentisi olan ülkelerin yöneticilerinden, birliklerinden ve insanlarından umulan medet, gerçek anlamda adalet esaslı gelişmeyi sağlayamayacak, bilakis yeni sömürülerin farklı türlerini ortaya çıkaracaktır. Hiç şüphe yok ki, bir ülkenin insanları birbirlerinin haklarına sahip çıkmaz, birbirlerini sömürmenin yollarını ararlarsa, bir ülkenin yöneticileri, ülkesinin insanlarını ve kaynaklarını sömürür ya da başka ülkelere sömürtürse, ülkenin iş adamı ve girişimcisi emek gücünü horca sömürür ve de sömürülmesine aracı olursa, bu durum o ülkenin ve ülke insanlarının sözde zenginleşmesinden öte, gelecekte fakirleşmesi ve hatta yok olması anlamına gelecektir. Öyleyse, her şeyden önce bütün ülke insanlarının, maksatlı bilgi ve enformasyon yoluyla yapılmakta olan hiç bir manipülasyona kanmadan önce birbirlerine ve birbirlerinin haklarına sahip çıkması gereklidir. Bu durum, o ülke yöneticilerinin, işadamları ve girişimcilerinin de, kendi ülke insanlarının haklarını koruma konusunda hassasiyetle davranmasını zorunlu kılacaktır. Fakat zorunluluğun ötesinde ülke yöneticileri,

özellikle de az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke yöneticileri, kendi ülkelerinin insanların ve kaynaklarının sahip çıkması ve adaletle yönetilmesi olmalıdır. Bu bağlamda, alınması gereken en önemli tedbir, hakkı koruyucu ve kollayıcı olan hukuk sisteminin geliştirilmesidir. Ancak, küresel manipülasyonların bu denli yoğun olduğu bir dünyada ülkelerin yalnız başına tercih etmesi kolay olmamaktadır. Öyleyse, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında yapacakları karşılıklı kaynak takasına yönelik iş birlikleri ve bölgesel güçlerin oluşturulması, bu günkü gelişmiş ülkelerin gelecekte var olmasından kendi adlarına korktukları bölgesel stratejik işbirliklerinin varlığı, az gelişmişliğin yönünü sömürüye bu denli izin vermeden gelişmişliğe doğru çevirebilecektir. Bu bağlamda gelişme çabası gösteren ülkelerin her birinde iş görenlerin çalışma şartları ve hakları konusunda ve de yerli sermayenin haklarının korunması, haksız rekabetlerin önlenmesi bağlamında gerekli tedbirler alınmalıdır. Her bir gelişme çabasındaki ülke için dışa bağımlılıklar mümkün olduğu kadar kontrol altına alınarak, ülke için gerçekten “milli eğitim”, “milli bilgi” ve “milli bilimsel ve teknik sürecin” (Japonya örneğinde olduğu gibi) oluşturulması daha sonra da bunların kendi aralarında karşılıklı paylaşımı son derece önemlidir. Siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliklerinin kendilerinden medet umulan merkezdeki güçlerle yapılmasına verilen önemin ötesinde, az gelişmiş bölgelerde de bölgesel iş birliklerinin yapılması küreselleşme sürecinin sömürü ateşini söndürebilecektir. Bütün sistemler entropiyle karşı karşıya kalmaktadır. Küreselleşme sürecinin zengin ülkeler lehine büyüyen kazançları da, günümüzde yaşanan küresel krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu da, uluslararası güçlerin dengelerinin bozulması anlamına gelmektedir. Hiç şüphe yok ki, öncelikle kendi ülkesinin insanlarına ve kaynaklarına sahip çıkabilen ve bunları doğru değerlendirebilen ülkeler, gelecekte bu krizden büyük bir güç olarak çıkabilecektir.

Kaynaklar

Altan M. (2002), “Ekonomik Yönüyle Küreselleşme”, **Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, Ufuk Kitapları, Sosyal Bilimler Dizisi, İstanbul.

Aydemir C., M. Kaya (2007), “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, www.e-sosder.com, ISSN:1304-0278, Bahar, 6/20, 260-282.

Aydın M. S. (2002), “Küreselleşmeye Genel Bir Bakış”, **Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, Ufuk Kitapları, Sosyal Bilimler Dizisi, İstanbul.

Bardakci A. (2001), **Mass-Customisation; An Emerging Marketing Philosophy for Global Marketers: The Case Of The UK Car Market**, Research Institute for Business&Informatics The University Of Salford, Salford, UK.

Bauman Z. (1999), **Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları**, (Çev: A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Berry N. (2002), “Çin Emperyalist Bir Devlet Değildir”, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, (Hazırlayan: Yılmaz Tezkan), Ülke Kitapları, İstanbul.

Boratav K. (2004), “Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?”, **Küreselleşme Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı**, (Derleyen: E.A. Tonak), 2. Baskı, İmge. Ankara.

Brecher J., T. Costello, B. Smith (2002), **Aşağıdan Küreselleşme**, (Çev: B. Kurt ve diğ.), Aram Yayıncılık, İstanbul.

Cox R. W. (1997), "A Perspective on Globalization", **Globalization: Critical Reflections**, Ed:James H. Mittelman, Lynne Rienner Publishers, London.

Cravens D. W., S.H. Shipp, K.S. Cravens (1994), "Reforming the Traditional Organization: The Mandate for Developing Networks", **Business Horizons**, July-August.

Çakır H., Ö Ülkütaş (2007), "Küreselleşme ve Ulus-Devlet Bağlamında Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye'deki Gelişim", **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, (Edt: O. Kaymakçı), Ekin, Bursa, ss.43-64

Çakıroğlu D. (2006), "Çin Ülke Profili", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, <http://kobi.mynet.com/pdf/Cin.pdf>, 01.07.2008.

Eichengreen B., H. Tong (2006), "Fear of China", **Journal of Asian Economics**, 17/2, 226-240.

Ekinci A. (2005), **Çin, Yabancı Sermaye, Türkiye**, Turhan Kitabevi, Ankara.

Ekrem E. (2005), "Çin'in Yükselişi: Gerçekler ve Dogmalar", **Türk Yurdu**, 25/220, 35-47.

Fan, C.C. (2002), "The Elite, the Natives and the Outsiders:Migration and Labor Market Segmentation in urban China", **Annals of Association of American Geographers**, 92/1, 103-124.

Fan, C.C. (2004), "The State, the Migrant Labor Regime, and Maiden Workers in China", **Political Geography**, 23/3:283-305.

Feigenbaum, E. A. (2002), "Çin'in 'Amerikan Barışını' Tehdidi", **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, (Hazırlayan: Yılmaz Tezkan), Ülke Kitapları, İstanbul.

Frenkel S. J., D. Peetz (1998), "Globalization and Industrial Relations in East Asia: A Three Country Comparasion", **Industrial Relations**, 37/3, 282-310.

Gökdemir I., O. Saray (2007), "Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)", **E-Journal of Yaşar University**, 7/2, 1-23, <http://joy.yasar.edu.tr/makale/7.sayi/cin.pdf>

Gözütok, N., "Yeni Çin Seferi", **Capital Aylık İş ve Ekonomi Dergisi**, 1 Ekim 2005 http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3122, 02.07.2008.

Gürak, H (2003), "Küreselleşme Nereye Götürüyor" http://www.hasmendi.net/makale_gurak/MPM_Kuresellesme_Nereye.pdf 02.03.2010

Hammond C., R. Grosse (2003), "Rich Man, Poor Man: Resources on Globalization", **Reference Services Review**, 31/3. 285-295.

Harvey D. (2007), "Zaman-Mekân Sıkışması ve Post Modern Durum", **Yerel Kimliklerden Küresel Stratejilere Küreselleşme, Kültür, Medeniyet**, (Hazırlayan: Kudret Bülbül), (Çev: Nasuh Uslu), Orient Yayınları, Ankara.

İrmiş A. (2005), **Yeni Bir Örgütlenme Şekli Olarak Şebeke Organizasyonlar**, Beta, İstanbul.

Kan W. (2008), “A Changing Arena of Industrial Relations in China, What is Happening After 1978”, **Employee Relations**, 30/2, 190-216.

Kara B. (2005), “Çin Halk Cumhuriyetinin İktisadi Gelişimine Bakış”, **Türk Yurdu**, 25/220, 58-69.

Karaca R. K. (2004), **Dünyadaki Yeni Güç Çin, Tek Kutuptan Çift Kutuba**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.

Kimura F. (2006), “International Production and Distribution Networks in East Asia:Eighteen Facts, Mechanics, and Policy Implications”, **Asian Economic Policy Review**, 1/2, 326-344.

Kızıltan A. (Tarih), “Tek Kutuplu Bir Dünya’da Çin Halk Cumhuriyetinin Süper Güç Olabilirliği”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1.

Kocaoğlu, T. (2005), “Dünya Güvenliği ve Dengeleri Açısından Çin”, **Türk Yurdu**, 25/220, 29-34.

Liao K., P. Hong (2007) “Building Global Supplier Networks: A Supplier Portfolio Entry Model”, **Journal of Enterprise Information Management**, 20/5, 511-526.

Lu Z., S. Song (2006), “Rural-Urban Migration and Wage Determination: The Case of Tianjin, China”, **China Economic Review**, 17/3, 337-345.

Mittelman J. H. (1997), “The Dynamics of Globalization”, **Globalization: Critical Reflections**, Ed:James H. Mittelman, Lynne Rienner Publishers, London.

Na LV., W.S. Lightfoot (2006), “Determinants of Foreign Direct Investment at the Regional Level in China”, **Journal of Technology Management in China**, 1/3, 262-276.

Nye J.S. (2002), “Çin’in Yeniden Zuhuru ve Asya Pasifik Bölgesinin Geleceği”, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, (Hazırlayan: Yılmaz Tezkan), Ülke Kitapları, İstanbul.

Peng J., R. Li-Hua, S. Moffett (2007), “Trend of Knowledge Management in China: Challenges and Opportunites”, **Journal of Technology Management in China**, 2/3, 198-211.

Robertson R. (1999), **Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, (Çev: Ü.H. Yolsal), Bilim ve Sanat, Ankara.

Sandıklı, A., İ. Güllü (2005), “Küreselleşme Sürecinde Çin Ekonomisinin Gelişimi ve Türkiye İçin Alınacak Dersler”, **Geleceğin Süper Gücü Çin**, (Derleyen: A. Sandıklı ve İ. Güllü), Tasam Yayınları, İstanbul.

Shambaugh D. (2002), “Çin-Amerikan Stratejik İlişkileri:Ortaklıktan Rekabete”, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, (Hazırlayan: Yılmaz Tezkan), Ülke Kitapları, İstanbul.

Stiglitz J. E. (2002), **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, (Çev: A. Taşçıoğlu ve D. Vural), Plan B İletişim, İstanbul

Tağraf, H. (2002), “Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 3/2, 33-47.

Tercüman Gazetesi, 31.01.2007, “Çin malları, AB’den Türkiye’ye Giriyor” Serhat Akkan yazısı, Ankara.

Toprak M. (2001), **Küreselleşme ve Kriz Türkiye ve Dünya Deneyimi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Vasquez P. (2003) “Shouldering the Soldiering: Democracy, the Social Composition of Militaries and Combat Casualty Tolerance.” **Inter-University Seminar on Armed Forces and Society Biennial International Conference**, October, Chicago, 24-26,

Yenihayat Kütüphanesi (2002), **Küreselleş-me!**, (Çev: B. Çölgeçen), Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul.

<http://www-wds.worldbank.org> Project Information Document (PID) Appraisal Stage (June 13, 2007), Report No: AB3178, “China Energy Efficiency Financing”,

http://en.wikipedia.org/wiki/Hukou_system, 17.11.2008.

<http://www.tumgazeteler.com/?a=2755145>, 02.07.2008, “Çin’de Rekabet Korkusu Türk Devlerin İştahını Kabarttı”.

http://www.koniks.com/topic.asp?TOPIC_ID=6013, 01.07.2008, “Çin’de Kimlerin Yatırımı Var?”, **Koniks.com**.

<http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?=/2007/06/17/wchina217.xml>

<http://turkish.cri.cn/1/2007/03/16/1@68444.htm>, “Çin Başbakanı: Hong Kong'un finans merkezi konumu sarsılmaz”

<http://www.tumgazeteler.com/?a=2733122> , 04.09.2008.

<http://www.milliyet.com.tr/content/galeri/yeni/goster.asp?galeriid=5454&ver=02>, “Dünyanın Atığını Eritip Zehir Soluyorlar”

<http://www.milliyet.com.tr/2006/07/12/ekonomi/eko02.html>, “IMF:Kıdem Tazminatı Düşerse İstihdam Artar”